

Akmeen legendan tarinasta näyttelyksi

Lauri Pitkänen
Pro gradu -tutkielma
Kuvataidekasvatus
Taiteiden tiedekunta
Lapin yliopisto
2021

Lapin yliopisto

Taiteiden tiedekunta

Työn nimi: Akmeelin legenda - tarinasta näyttelyksi

Tekijä: Lauri Pitkänen

Koulutusohjelma/oppiaine: kuvataidekasvatus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 70

Vuosi: 2021

Tiivistelmä:

Tutkimukseni tavoitteena on keskittyä kuvittajana taiteellisen sisällön välittäjäksi sekä ymmärtää taiteellista prosessia ja siihen liittyviä valintoja. Tavoitteeseen pääsemiseksi on analysoitava sitä, miten muuntaa suullinen tai kirjallinen tarina uskottavaksi visuaaliseksi esitykseksi sekä miten hyödyntää etnografista tutkimuskirjallisuutta kuvitusprosessissa. Lisäksi pohdin, miten ja millä keinoilla välitän tarinan tunnelma visuaalisessa esityksessä ja miten hyödyntää tietoisesti omia kokemuksiani kuvitusprosessissa.

Tutkimukseni on taideperustainen, jossa visualisoin kansanperinteestä inspiraationsa saaneen Sompion suurnoita Akmeeli Antereeksen elämäntarinan vesivärimaalauksiksi. Hyödynnän myös taiteen tutkimukseen, kuvitustaiteen tekniikkaan ja pohjoisen seudun etnografiaan liittyvää kirjallisuutta. Etnografiaa käsittelevän kirjallisuuden avulla avarran Akmeelin tarinaa sekä siihen liittyviä kansanperinteen ja kulttuurin yksityiskohtia. Taideperustaisen tutkimuksen apuna olen hyödyntänyt kuvitusprosessia dokumentoivaa videopäiväkirjaa, helpottaakseni kuvitusprosessin ja kuvitusten myöhempää tulkintaa. Akmeelin tarinan olen jakanut kahdeksaan osaan, joista jokaisesta teen vesivärimaalauksen. Esittelen ne omissa luvuissaan, joissa tulkiten ja perustelen visuaalisia valintojani.

Taiteellinen osio muodostaa puolet taideperusteisesta tutkimuksestani. Tämän osio koostaa *Akmeelin Legenda* -näyttelyni, joka oli esillä 15.10. - 8.11.2020 Arktikumin Valo-galleriassa. Näyttely ja tutkimukseni antavat kuvan taideperustaisen tutkimuksen monipuolisuudesta. Kuvitusprosessini tarjoaa uutta tietoa, joka on hyödynnettävissä kuvataidekasvatuksessa. Lisäksi taideperustainen lähestymistapani voi avata mahdollisuuksia oppiaineiden, kuten äidinkielen, historian ja kuvataiteen integrointiin. Etnografiaan perustuvaa otetta voi hyödyntää myös muihin taidelajeihin kuten elokuvaan, kirjallisuuteen, musiikkiin, teatteriin mutta jopa markkinoinnin ja matkailun tarinallistamiseen.

Avainsanat: Kerronnallisuus, visualisointi, kuvitus, etnografia, maalaustaide, mytologia, kokemus.

Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän/tekijöiden omia henkilötietoja

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi

University of Lapland

Faculty Art and Design

Title of the Thesis: The Legend of Akmeeli - from story to exhibition

Author/Authors: Lauri Pitkänen

Degree programme / subject: Art education

Sort of the work: Pro gradu thesis

Number of pages: 70

Year: 2021

Summary:

The goal of my research is to concentrate on transmitting artistic content and understanding the artistic process and preferences that are involved in it from an illustrator's point of view. To reach my goal I analyse how to transform an oral or written story into a believable visual presentation and how to use ethnographic material in an illustration process.

I will also reflect on how and by what means I transmit and convey the atmosphere of a visual story. I will also give insight and reflections on how I apply my personal experiences in this process.

The method of my thesis is art-based research. I will visualize a folk tale of a historical shaman Akmeeli Antereus into an eight-part collection of watercolour paintings. Along with the art-based method I will use literature that addresses artistic research, techniques of illustration and arctic ethnography. Ethnographic literature will open the story of Akmeeli and the many folkloristic details in it. The research is complemented by a smart-phone video diary I kept during the illustration process and which proved most helpful during the analysis.

I have sectioned Akmeeli's story into eight scenes that act as themes for my paintings. Every painting has its own chapter where I will explain and open my visual choices. One half of my thesis consists of this artistic part, forming the *Legend of Akmeeli* exhibition that was displayed at Arktikum Science Centre's Valo gallery at Rovaniemi, Finland. The exhibition was held from October 15 to November 18 2020.

The exhibition and my research exemplify the diversity of art-based research. My description and rendition of the process give new information that can be used in art education. My art-based approach can also open new potential for integrating other disciplines, for example linguistics or history, into art studies. Ethnography-based approach can also be used with other artistic and creative disciplines such as film, literature, music, theatre, advertising or tourism.

Key words: Narration, visualization, illustration, ethnography, painting, mythology, experience.

Thesis does not contain personal data of any other than the data of the author/authors.

I give my permission for the pro gradu thesis to be used in the library.

SISÄLLYS

1. JOHDANTO.....	6
1.1. ALKUSANAT.....	6
1.2. TUTKIMUKSEN TAVOITE JA KYSYMYKSET.....	8
1.3. TAIDEPERUSTAINEN TUTKIMUSPROSESSI.....	8
2. AISTIEN ARMOILLA.....	10
2.1. MITÄ KUVAAN JA MITEN.....	10
2.2. MINÄ SUUNNITTELIJANA.....	11
2.3. NÄYTTELYN TAVOITE.....	12
3. AKMEELIN LEGENDA.....	13
4. LEGENDASTA KOHTI KUVAA.....	16
4.1. PAIKKA JA ELÄYTYMINEN.....	16
4.2. TARINA KUVIEN TAKANA.....	18
5. KUVITUSPROSESSI.....	20
5.1. KUVITUKSEN AIHEIDEN RAJAAMINEN.....	20
5.2. HAHMOSUUNNITELMA.....	22
5.3. AKMEELI.....	23
5.4. MYRRYSMIES.....	27
5.5. NATTASET.....	30
5.6. HENKIMATKA - YLINEN.....	34

5.7. HENKIMATKA - ALINEN.....	40
5.8. AKMEELI ANTEREEUS, PAIJELE JO PAJAS!.....	44
5.9. HAUEN SUOLEEN.....	48
5.10. PITKÄ LOVIUNI.....	52
6. NÄYTTelyn RAKENTAMINEN.....	55
6.1. LEHDISTÖTIEDOTE.....	59
6.2. AVAJAISET.....	60
7. TUTKIMUSTULOKSET.....	61
8. PÄÄTÄNTÖ.....	64
LÄHTEET.....	66

1. Johdanto

1.1. Alkusanat

Ajatus Akmeelin legendan kuvitusprosessista sai alkunsa kesäkuussa 2018. Olin juuri palauttanut Lapin mytologiaa käsittelevän sarjakuvaromaanini kuvitukset kustantajalleni, kun otin työtoverini kanssa puheeksi seuraavan projektimme. Ideamme olisi etsiä erilaisia legendoja ja historiallisia lähteitä Suomen, Ruotsin, Norjan Lapin sekä Kuolan niemimaan noidista, samaaneista ja sankareista. Näihin hahmoihin liittyvän tutkimuksen pohjalta työstäisimme kuvitusta ja koostaisimme kirjan. Tämä kirja tulisi olemaan visuaalinen antologia Euroopan arktisen seudun kansanperinteestä ja samalla oma itsenäinen taiteellinen kokonaisuutensa. Se olisi yhtä aikaa sekä visuaalisesti innostava että autenttista Euroopan arktisen seudun kansanperinnettä ja historiaa sisältävä kokonaisuus. Teoksen työstämiseen kuuluva prosessi on laaja ja aikaa vievä, joten pro gradu -tutkielman aihe on rajattu pääosiltaan vain yhteen Lapin historialliseen hahmoon.

Hahmoksi valikoitui 1500-1600-lukujen välillä elänyt Akmeeli (Ikämieli) Antereeus, Sompion suurnoita. Hahmon valintaan vaikuttivat tietyt työskentelystä johtuneet ergonomiset seikat. Akmeelin tarinasta on monia tulkintoja ja suusta suuhun välittyneitä kertomuksia, jotka ovat sekä historiallisia että fiktiivisiä. Hänen sukuaan asuu edelleen Lapin lisäksi ympäri Suomea, ja hänen sukunsa nimi on löydetty Sodankylän vanhimmasta kirkonkirjasta vuosilta 1731-1739 (Paulaharju 1953, 22). Voimme siis lähes varmuudella otaksua Akmeelin olleen historiallinen henkilö. Olen tavannut erään Rovaniemellä asuvan henkilön, joka on todistetusti Akmeelin perillinen. Valitettavasti keväällä 2020 tapahtunut COVID-19-pandemia sotki suunnitelmiani. Koska kyseinen henkilö kuuluu riskiryhmään, en ole voinut käydä tapaamassa häntä.

Pro gradu -tutkielmani *Akmeelin Legenda - tarinasta näyttelyksi* tavoite on tutkia kuvallisten keinojen mahdollisuuksia ja merkityksiä tarinan kuvallistamisessa.

Haluan avartaa ja ymmärtää valitsemieni visuaalisten ilmaisukeinojen merkityksiä Akmeelin legendan kuvituksessa. Tutkimusmetodinani on taideperustainen tutkimus. Oma taiteellinen toimintani ja ajatteluni ovat keskeisiä, mutta itse lopputulos on Akmeelin legendaa käsittelevä näyttelyni, joka oli esillä 15.10 - 8.11. 2020 Arktikummin Valo-galleriassa. Työstämäni taiteellinen materiaali on sekä analysoimani aineisto että tutkimustulokseni. Taideperustaisen tutkimukseni lisäksi tulen käyttämään myös muita visuaalisia analyysimenetelmiä.

Eräs tärkeimmistä analyysiin käyttämistäni menetelmistä on maalausten tekoon liittyvä videopäiväkirja. Videoin ja kuvaan teosteni edistymistä ja merkitsen muistiin tärkeiksi kokemiani asioita, joiden pohjalta kirjoitan sisältöä eri lukuihin. Nostan esille erilaisia sommitteluun ja väritykseen liittyviä teorioita, joihin olen törmännyt tutkiessani kuvitustaidetta. Näiden teorioiden ohella analysoin tekemieni kuvien sisältöä käyttäen etnografiaa ja historiaa käsittelevää kirjallisuutta. Näihin teoksiin kuuluvat muun muassa Samuli Paulaharjun, Martti Haavion, Risto Pulkkisen ja Uno Harvan tutkimukset.

Koska kuvat syntyvät kuvista, tärkeänä taustamateriaalina ovat aiemmat kuvitus- ja taideprojektit sekä piilotajuntaani jääneet vaikutteet lapsuuteni ja nuoruuteni aikana näkemistäni, kokemistani ja lukemistani asioista ja elokuvista. Keskeisenä pro gradussani on oman taiteellisen prosessini kuvaus ja sen analysointi. Otan esille myös niitä kirjallisia lähteitä, joihin en viittaa tekstissä, mutta jotka ovat silti vaikuttaneet merkittävästi tutkimukseeni.

1.2. Tutkimuksen tavoite ja kysymykset

Tutkimuksessani *Akmeen legendan* -tarinasta näyttelyksi, tavoitteenani on keskittyä kuvittajana taiteellisen sisällön välittäjäksi sekä ymmärtää taiteellista prosessia ja siihen liittyviä valintoja. Keskeiset tutkimuskysymykseni ovat:

- Miten muuntaa suullinen tai kirjallinen tarina uskottavaksi visuaaliseksi esitykseksi?
- Miten hyödyntää etnografista tutkimuskirjallisuutta kuvitusprosessissa?
- Miten ja millä keinoilla välittää tarinan tunnelma visuaalisessa esityksessä?
- Miten hyödyntää tietoisesti omia kokemuksiani kuvitusprosessissa?

1.3. Taideperustainen tutkimusprosessi

Taiteen ja tutkimuksen välistä yhteistoimintaa kutsutaan lukuisin eri termein. Taideyliopistot käyttävät usein termiä taiteellinen tutkimus, mutta Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa sen sijaan puhutaan taideperustaisesta tutkimuksesta.

Taideperustaisella tutkimuksella tarkoitetaan pääasiassa taiteelliseen lopputulokseen tähtäävää toimintaa ja sen myötä syntyvän aineksen analyysiä. Useissa tapauksissa tähän toimintaa liittyy myös jonkin yhteisön tai ryhmän aktiivinen osallistuminen. Tuo ryhmä voi olla myös yleisö (Huhmarniemi & Jokela 2020).

Taideperustainen tutkimukseni liittyy kuvittamiseen, sillä suullisen ja kirjallisen tarinan visualisoiminen on suoralta kädeltä sanottuna minulle kaikkein tutuin aihe. Vahvuuteni kuvittajana sekä sarjakuvantekijänä tulevat näyttelemään suurta osaa pro graduni rungosta. Tämä on käytännössä se osaamiseni kenttä, jonka kautta peilaan ja kartutan tutkimukseni runkoa lähes alusta loppuun. Verratessani nyt työstämääni taiteellista prosessia Tunturien yöpuolta -sarjakuvaromaaniin voisin sanoa panosten olevan erilaiset mutta pelin pysyneen tutuna.

Omien kokemusteni hyödyntäminen tutkimukseni taiteellisessa prosessissa perustuu vahvasti edellisissä taideprojekteissani ja myös koko elämässäni tapahtuneisiin kokemuksiin. Näillä kokemuksilla puhun juurikin asioista, joihin liittyy jokin kokemani voimakas visuaalinen mielikuva.

Etnografisen tutkimuskirjallisuuden hyödyntäminen on osoittautunut prosessin suuritöisimmäksi ja samalla hedelmällisimmäksi osioksi. Koska etnografian aihepiiri on minulle entuudestaan kiinnostava, omistuksessani jo valmiiksi useita siihen liittyviä teoksia. Olen tutkimukseni edetessä kartoittanut aihepiirin kenttää tutustumalla lukuisten tutkijoiden, kirjailijoiden, taiteilijoiden ja kuvittajien tuotantoon sekä pyrkinyt kehittämään vahvaa pohjaa prosessini hallitsemiseksi.

Tarinan tunnelman välittäminen visuaalisessa esityksessä oli moniulotteinen ja vivahteikas prosessi, jonka koin erääksi tärkeimmistä tekijöistä tulevan näyttelyni toimivuuden kannalta. Tulen jokaista maalausta koskevassa luvussa käsittelemään aihetta yksityiskohtaisemmin.

Videopäiväkirjan avulla sain parhaaksi kokemallani tavalla säilytettyä kuvien suunnitteluprosessissa syntyneet ajatukset ja perustelut taiteellisille valinnoilleni. Näin mikään osa informaatiosta ei päässyt katoamaan ja prosessin eri vaiheet eivät olleet ristiriidassa keskenään, vaan päinvastoin kasvattivat materiaalia kumulatiivisesti. Toimintamallin avulla pystyin käsittelemään prosessiani samoin kuin sarjakuvaa tehdessäni (Vanhatapio 2010, 88). Tallentamalla ajatuksiani pääsin

syvemmälle omaan mieleeni ja minulle avautui uusi näkemys kuvien tuottamisesta. Pysin mahdollisimman paljon lopputulokseen, jossa minulta ei jäisi huomaamatta yhtäkään huomionarvoista yksityiskohtaa prosessini synnystä (Sutton 2014, 224)

2. Aistien armoilla

2.1. Mitä kuvaan ja miten

Ympäristön tarkastelussa turvaudumme normaalisti lähes kaikkiin käytössämme oleviin aisteihin. Kuitenkin näkökykymme on juuri se aisti, joka jättää useimmissa tapauksissa kaikkein muistettavimmat kokemukset. Tästä syystä johtuen visuaaliset elämykset tarjoavat tehokkaita keinoja ihmisen henkisen kasvun edistämiseksi. Arto Haapalan ja Ukri Pulliaisen (1998, 55) mukaan kuvia ja niihin liittyviä tarinoita, viestejä ja narratiiveja apuna käyttäen on mahdollista herättää meissä tunteita, mahdollisesti jopa kokonaisvaltaisia elämyksiä. Kun jokin viesti on muodostettu mukaansa tempaavaksi visuaaliseksi kokonaisuudeksi, sen on mahdollista jättää aivan omanlaisensa vaikutus.

Ajatellessani omia tapojani aistia asioita ympäristöstä huomaan usein olevani aistieni armoilla tunnepitoisesti. Olen joskus kuvaillut äänien olevan värejä, värien makuja ja hajujen kuvia. Alkaessani työstämään tätä tutkimusta päätin muuttaa tämän ajoittain kiusallisen piirteen voimavarakseni. Aiheet maalauksiini pohjaisivat etnografiaan ja kuvan rakentamiseen perustuvan aineiston. Tältä kokemuspohjalta puolestaan tulisin hakemaan sen visuaalisen tyylin ja tunteen, jonka halusin maalausteni välittävän. Kuvatakseni prosessia visuaalisesti, tietoinen aines olisi luuranko ja tunnelmaan perustuva visualisointi liha, iho ja muut kehon osat.

2.2 Minä suunnittelijana

Ennen kuin aloin luonnostelemaan ja suunnittelemaan Akmeelin legenda -maalausten sarjaa, minun tuli päättää eräs ratkaiseva asia. Kuinka monta maalausta tarvitsisin koko tarinan kertomiseen? Käytin kesäkuussa 2020 noin viikon päättääkseni ne kuvat, joilla toisin vanhan kansantarinan visuaaliseen muotoon. Tulin lopulta siihen lopputulokseen, että kahdeksan kuvaa olisi juuri sopiva määrä. Tällöin maalaukset olisi mahdollista toteuttaa ilman kiirettä, ja ne olisi myös käyttäjäystävällistä ripustaa näyttelytilaan silmää miellyttävällä tavalla.

Taideteoksen erityisluonne tekijänsä tuotteena perustuu juuri siihen, että se on yksittäisen ihmisen luoma (Haapala & Lehtinen 2000, 187). Koska oma kokemusmaailmani olisi etusijalla teoksia suunnitellessa, halusin teosten olevan mahdollisimman uskollisia omalle visuaaliselle tyylilleni. Tarkoitin tyylilläni tässä yhteydessä visuaalista genreä, joka ei pyri demystifioimaan kuvitettavia tapahtumia. Maalauksissani esiintyvä Akmeeli pyrkii olemaan elävä osa sitä uskomusmaailmaa, jonka olin löytänyt etnografiaa käsittelevien kirjojen sivuilta. Tämä maailma tulisi olla kuvissani yhtä suuressa osassa kuin Akmeeli itse. Kaksi toisistaan erottamatonta henkilöä. Toinen on ruumiillinen ja toinen taas henkinen.

Kuvittaessani runoja kuvalliseen muotoon sarjakuvateoksessa *Eino Leinon Helkavirsiä* eräänä kuvittajakolleganani oli suomalaisen sarjakuvan veteraani Petri Hiltunen. Hän luonnehti Leinon runoutta sanomalla kauniin lyövän kättä kauhean kanssa. Tuo luonnehdinta puki sanoiksi jotain, mitä olin pitkään jo pyrkinyt omalla taiteellani kuvastamaan. Tämä yksityiskohta on huomionarvoinen, sillä se kiteyttää hyvin maalauksiini toivomani tunnelman.

Mainitessani tavoitteeni pyrkiä kuvastamaan Akmeelin legendaa uskollisesti kansanperinteen näkökulmasta tulin alitajuisesti tehneeksi satukirjakuvituksen tyylistä materiaalia. Satukirjamaisella kuvituksella tarkoitan teosteni yhteydessä

kuvastoa, jossa fantastiset elementit esiintyvät oikeina ja käsinkosketeltavina osina teoksissani kuvattua maailmaa. Sinikka Häppölän ja Tellervo Peltosen toimittamassa kirjassa *Kuutamokeikka - Ja muita teitä tekstien kiehtovaan maailmaan*, mainitaan satukuvan maailman olevan pieni maailma, joka laajenee tietoisuuteen tulkinnan kautta (Häppölä & Peltonen 2001, 31). En itse ole koskaan ollut kovinkaan intohimoinen allegorioiden suosija, mutta tiedostan fantastisen kuvaston vahvuuden tunteiden tulkitsijana. Mikäli joku näyttelyssäni vieraileva henkilö saa maalauksestani jonkin henkilökohtaisen tunnepohjaisen kokemuksen, ajattelen onnistuneeni kuvan tekijänä.

2.3. Näyttelyn tavoite

En missään vaiheessa varsinaisesti pyrkinyt kategorioimaan näyttelyäni sopivaksi millekään tietylle ihmis- tai ikäryhmälle. Päinvastoin halusin näyttelyni olevan sisällöllisesti mahdollisimman helppotajuinen heillekin, joille Akmeeli olisi hahmona tuntemattomampi. Tästäkin syystä fantastisuuteen pohjaava ilmaisutyyli tuntui sopivan teemaani parhaiten. Fantasiakuvituksesta kykenevät nauttimaan kaikenikäiset. Tästä syystä voi niihin liittää uusien tyylien lisäksi viittauksia vanhoista maalauksista (Ylimaartimo 2012, 31). Eräitä omista suosikkitaiteilijoistani ovat John Bauer, Ivan Bilibin, Rudolf Koivu ja Theodor Kittelsen. En varsinaisesti käyttänyt heistä kenenkään teoksia malleinani, mutta kuvia työstäessäni näiden entisajan mestareiden vaikutus oli läsnä. Avarran tätä myöhemmissä luvuissa.

Tulisin lopullisessa prosessissa perustamaan suurimman osan pelkän visuaalisuuden varaan. Olin siis pitkälti oman osaavuuteni ja visuaalisuudentajuni varassa työstäessäni maalauksia. Lähdemateriaalin tavoin suureksi auttajaksi nousivat aiemmat kokemukseni sarjakuvantekijänä. Onnistunut lopputulos saadaan aikaan kun teokseen, sen tekemiseen ja katselemiseen yhdistyvät perusasiat ovat tekijällä tiedossa ja osaamisesta on tullut rutiininomaista (Pälkkö 2002, 6). En ole juuri koskaan käyttänyt paljoakaan tekstiä visuaalisissa narratiiveissani, mistä johtuen en

tuntenut tarvitsevani niitä tälläkään kertaa. Kuvilla pystytään välittämään tarinan tunnelma, tuodaan esille tarinan luonne ja tietopuolesta olennaisin (Häppölä & Peltonen 2001, 32). Luotin pitkälti omiin kokemuksiini visuaalisena tarinankertojana. Suuri osa prosessista tuntui syntyvän kuin itsestään, jähka olin saanut sen visualisoitua mielessäni.

3. Akmeelin legenda

Näyttelyni aihe, Akmeelin legenda, käsittelee erään historiallisen henkilön ympärille muodostunutta tarinaa. Myytiksi muodostunut henkilö, jonka tarina on jo vuosisatoja kiertänyt suullisena perinteenä hänen ihailijoittensa ja vihollistensa kautta, tarjoaa taiteilijalle hedelmällisen mahdollisuuden. Taiteilijana, kuvittajana ja siten osallisena tarinan kertojana, koin osittain velvollisuudekseni pyrkiä ymmärtämään oikean henkilön suhdetta hänen tarinaansa. Pyrin omassa kuvituksessani kuvaamaan uskottavasti Akmeelin legendan ja hyödynnän ympäristön kuvausta tukemaan erilaisten tunteiden kuvausta (ks. Suominen et al 2016). Näin tuon oman näkökulmani esille.

Puhuttaessa Akmeelistä katson parhaaksi tehdä selvän pesäeron niiden kahden henkilön välillä, joista voidaan puhua tarkoitettaessa samaa hahmoa. Prosessissani tulen käsittelemään Akmeelia nimenomaan fantastiahahmona. En pyri nostamaan myyttillisyyden luomaa esirippua tai palauttamaan hahmoa maan kamaralle. Tämä on lopputulosta ajatellen mielestäni parhain vaihtoehto.

Kaikesta edellä mainitsemastani huolimatta historiallisesta Akmeelistä ei voi täydellisesti irtaantua, vaikka häntä kuvattaisiin miten fantasian tyyllisesti tai taiteellisesti. Taiteen maailmat ovat vaihtoehtoisia ja samalla toisiaan täydentäviä näkökulmia todelliseen (Haapala & Lehtinen 2000, 189). Mielikuvituksellinen Akmeeli on siis se hahmo, joka esiintyy maalauksissani. Tutkimukselliselta kannalta pidin joka tapauksessa tärkeänä tutustumista etnografiaa käsittelevistä teoksista

löytyviin historiallisiin faktoihin. Halusin ottaa selville, millä tavoin muut henkilöt ovat kartoittaneet kansanperinteessä esiintyviin hahmoihin liittyvää tutkimusta.

Historiallisia hahmoja on tutkittu ja kuvattu aiemminkin. Eräs tällainen henkilö oli nimeltään Pietari Aapo Herajärvi (1830-1885). Lapin yliopiston filosofian tohtori Pälvi Rantalan aiheeseen liittyvä väitöstutkimus pohtii, miten ymmärtää kohdetta osana paikallishistoriaa ja todellisuutta. Pietari, joka tunnettiin elinaikanaan myös nimellä Kalkkimaan pappi, oli elässään ivallisten laulujen tekijä, runoilija sekä vähemmän imartelevasti kutsuttuna niin sanottu kylähullu. Hänestä kerrottiin tarinoita jo hänen elinaikanaan (Rantala 2009, 44-45). Hänestä löytyvä materiaali on historiallisesti paljon tuoreempaa ja luotettavampaa kuin Akmeeliin liittyvä.

Kirjoittaessaan Kalkkimaan papista historialliselta kannalta Rantala kysyy, onko olemassa mahdollisuus tavoittaa sekä menneisyys, meille vieras aika ja kulttuuri, että nykyisyys (Rantala. 2009, 44-45). Tämä kysymys on keskeinen tutkimukseni taiteellisessa osassa. Osa taideperustaisen tutkimukseni toteutumista on avartaa luovan prosessin tekijän kykyä tavoittaa edes jonkinlainen ymmärrys paikallishistorian henkisyudesta. Paikallisympäristöön liittyvän kulttuurihistorian tutkiminen on eräs hedelmällisimmistä keinoista kehittää omaa ymmärrystään ja sitä kautta myös henkistä kasvua. Kulttuurihistorian keinoin voi tarkastella sekä mennyttä että nykyistä aikaa, menneen läsnäoloa nykyisyydessä ja näiden kahden suhdetta toisiinsa (ks. Immonen 1996). Erilaiset tulkinnat ovat läsnä eri aikoina, mutta ne eivät seuraa toisiaan kausalisesti.

Koska Akmeelin tiedetään eläneen ja vaikuttaneen Sompion seudun alueella, on mahdollista jäljittää mytologisen hahmon tarina johonkin tunnistettavaan henkilöön ja paikkaan (Hobsbawm & Karasjärvi 2005, 177-178). Tein kesällä 2020 retken Sodankylään, Pyhä-Nattaselle. Olin kuullut useiden vaeltamista harrastavien tuttujeni maininneen kyseisen maiseman erääksi Suomen kauneimmista. Lisäksi Nattaset mainittiin Paulaharjun teoksessa *Sompio* (1953) juuri Akmeelia koskevassa luvussa. Olin ensin toivonut voivani viettää alueella pidemmän aikaa, mutta

maaliskuussa 2020 ryöpsähtäneen COVID-19-pandemian takia jouduin purkamaan useita suunnitelmistani.

Heinäkuussa 2020 onnistuin kuitenkin järjestämään muutaman päivän retken Lappiin. Tällä matkalla kävin isäni kanssa juuri Pyhä-Nattasella. Matka kesti yhden päivän, jonka aikana kävin myös katsomassa Sompiojärveä sekä Viiankiaavan luonnonsuojelualuetta. Otin tämän päivän aikana paljon valokuvia, joista oli apua maalauksieni suhteen. Kokemuspohjaisen lähdemateriaalin ja valokuvien suhteen matka oli menestys. Aurinko paistoi, Pyhä-Nattaselta näki koko maiseman ja matka teki minuun lähtemättömän vaikutuksen.

Pyhä-Nattasen huipulla sijaitsevat toorit ovat olleet vuosisatojen ajan pyhä palvospaikka sompiolaisille ja niiden kalliossa on sanottu asuvan jumalia (Paulaharju 1953). Tästä syystä pidin asiallisena sijoittaa ne osaksi erästä maalaustani. Ne ovat ainoa maantieteellisesti olemassa oleva paikka, joiden piiriin olen maalauksissani Akmeelin kuvittanut.

Vaikka retkeni Sompiossa jäi minusta riippumattomista syistä lyhyeksi, koin tavoittaneeni siellä jotain. Halusin saavuttaa edes pienen murenan siitä luonnossa saavutettavasta hurmostilasta, josta paljon ihailemani kirjailija Samuli Paulaharju teoksissaan kirjoitti. Lapin vanhaa kirjallisuutta käsittelevässä teoksessaan *Tunturin taika, korpien kirot* Oulun yliopiston saamelaisen kulttuurin professori Veli-Pekka Lehtola kuvailee kansanperinteen kerääjä Samuli Paulaharjun tapaa käsitellä historiaa kuvailevalla tavalla. Hänen mukaansa Paulaharjun kirjojen henkilöt ja tapahtumat painuvat mieleen kaskuina ja tilannekuvina, todellisuutta hahmotetaan elävästi tarinoiden kautta, joilla todellisuutta kuvitetaan ja selitetään (Lehtola 2019, 181).

Paulaharjun tapa käsitellä asioita auttaa historian liittämässä nykyhetkeen. Näillä lähtökohdilla koin voivani aloittaa Akmeelin tarinan kertomisen omalla tyylilläni. Nämä kokemukset olivat minulle erityisen henkilökohtaisia. Oma henkisyuteni puhuttelee minua tällaisina hetkinä voimakkaasti. Koin voivani ymmärtää edes osan

satoja vuosia aiemmin eläneen ihmisen henkisistä kokemuksista, sillä tällaisena hetkenä asialle omistautunut saattaa luokitella luonnossa saamansa kokemukset suorastaan uskonnollisiksi (Haapala & Pulliainen 1998, 130).

Sompiojärven ja Nattasten alueelta tiedon ja inspiraation hakeminen on itsessään muodostunut osaksi Akmeelin tarinaa. Tiedetään vielä vuosisatoja hänen kuolemansa jälkeenkin muiden tietäjien vaeltaneen kaukaa kysymään neuvoa Akmeelilta, jonka sanotaan elävän haltijana hänen hautansa lähimailla (Paulaharju 1953, 218). Näissä tunnelmissa toivoin projektilleni siunausta lorauttamalla annoksen skottilaista Glen Moray single malt -viskiä Pyhä Nattasen toorien kiville.

4. Legendasta kohti kuvaa

4.1 Paikka ja eläytyminen

Taiteellinen työskentely on aina ollut minulle erityisen henkilökohtainen asia. Sen kautta koen olevani vahvimmillani ja pystyväni saavuttamaan tyydyttävimmän lopputuloksen. Toimivan maalauksen eräs tehtävä on herättää tunteita ja tunteen ilmaiseminen eli ekspressio on taiteilijan ominta toimintaa (Haapala & Pulliainen 1998, 55).

Maisemakokemuksen aiheuttamaa pyhän rajaa pohtivassa tekstissään (Suominen et al, 150) Johanna Vilja-Mantere esittää kysymyksen siitä, mitä pyhyiden taju ja sen huomioiminen voisi merkitä taiteen näkökulmasta. Minulla oli sama ongelma päällimmäisenä tunteena mielessäni pohtiessani syitä projektini valinnalle. Oma taipumukseni luontoon liittyvään mystisyyteen on aina ollut eräs voimakkaimpia

persoonallisuuteen liittyviä piirteitäni. Voimakkaimmat kokemani tunnetilat ja hurmoksen hetket liittyvät lähes poikkeuksetta luontoon ja sen monimuotoisuuden käsittelemiseen. Ennen maalaamista halusin saavuttaa vastaavan tunnetilan, hurmoksellisen olon, jota Kai Donner oli kuvannut. Erämaan koskemattomuudessa ja sen äärettömässä hiljaisuudessa hän kirjoitti joutuneensa kaiken lujaan uskoon vievän satumaisen mystillisyyden ja uskonnollisesti selvittämättömän vangiksi (Donner 1923, 128). Hän kertoi hetkellisesti unohtaneensa sivistyneen minänsä ja lapsen tavoin tunteneensa sanomatonta ihmetystä kaikesta ympärillään olleesta. Juuri jotakin tällaista vastaavaa lähdin hakemaan Sompion seudulta, tuota voimakasta luontokokemusta, jonka kaltaisen voin saavuttaa, kun koen luovuuteni osaksi ympäröivää maisemaa. Tällöin ympärilläni olevalla luonnolla tuntuu olevan oma persoonansa, jota voin eräällä tavalla haastatella vesivärieni ja siveltimieni kautta (Kokkinen 2019, 95).

Luonnossa saatu kokemus on mahdollista visualisoida omassa mielessään, jolloin sen kuvaaminen esimerkiksi maalaamalla helpottuu huomattavasti (Haapala & Pulliainen 1998, 46). Tutkimuksen tässä osassa on kyse oman kokemukseni lisäämisestä osaksi taiteellista prosessiani. Oma luontokokemukseni Sompiossa tuntui antavan minulle uusia, aineettomia työvälineitä maalausten työstämistä varten. Kuvailen tässä omaa luontokokemustani, koska olen sen perusteella vakuuttunut, että erityisesti omassa taiteellisessa toiminnassani esteettisen kokemuksen määrittely on vahvimmillaan kokijan noustessa sen keskiöön (Haapala & Pulliainen 1998, 128). Oma tehtäväni Akmeelin tarinan visualisoijana on toimia eräänlaisena esikokijana ja siten välittää osa tuosta tunnetilasta käyttäen ilmaisukeinona omaa visuaalista prosessiani.

Taiteessa, kuten muussakin visuaalisessa mediassa, taiteen tekijän ensisijainen tehtävä on tuottaa näkyväksi se läheisyys ja tunnevaliteetti, jonka avulla hän on itse peilaa maailmaansa (Haapala & Lehtinen 2000, 193). Luonnonläheinen käsitykseni todellisuuteen on kenties voimakkain tapani käsitellä omaa toimintaani taiteellisista prosesseista arjen valintoihin. Eräässä lähteenä käyttämässäni teoksessa kyseistä asiaa kuvaillaan sangen mahtipontisesti. Sen mukaan taiteilijalle luontosuhde voi

olla eräänlainen kirja, jonka kautta mahdollistuu pääsy salatun tiedon äärelle (Kokkinen 2019, 110).

4.2 Tarina kuvien takana

Suurin osa Akmeeliin liittyvistä faktoista on mainittu paikallisissa kirkonkirjoissa, ja suuri osa muusta tiedosta on enemmän tai vähemmän suullisen tarinankerrontaperinteen varassa. On siis perusteltua sanoa suurimman osan todellisuuteen ja fantasiaan liittyvästä rajasta olevan lukijan tai kuulijan päättelyn varassa (Tiuraniemi et al 2019, 142-143). Myös kaikki henkilön tavanneet tai tunteneet ovat jo aikapäiviä kadonneet ja heidän oma henkilöllisyytensä on tyystin unohtunut. Heistä ei ole enää jäljellä edes ristejä hautausmailla (Haavio 1948, 310). Näillä perusteluilla voin alkaa siis huoleti puhtaalta pöydältä ja päättää tarinan olevan fantastinen.

Akmeeli tai Ikämieli oli Sompion seudulla jossain vaiheessa 1600-lukua elänyt shamaani ja heimojohtaja. Hänellä kerrotaan olleen voima muuttaa itsensä kalaksi, linnuksi ja viettäneen talven karhun hahmossa nukkuen. Muiden suurten shamaanien tavoin hänelläkin oli voima langeta transsimaiseen loveen. Erityisen syvään transsitilaan langennut shamaani saattoi antaa jollekulle avustajalleen vastuun herättää hänet tietyillä mahtisanoilla. Akmeelin avustajana oli tarinan mukaan hänen vaimonsa, joka kuitenkin kerran unohti miehensä neuvomat herätyssanat (Pulkinen & Lindfors 2016, 12). Akmeelin ruumis makasi kodan lattialla ja alkoi lopulta lahoamaan. Hänet siis haudattiin Sompiojärven rannalle. Vasta vuosikymmeniä myöhemmin Akmeelin vaimo sattumalta muisti sanat ja juoksi saman tien miehensä haudalle. Siellä hän lausui loitsun: *“Hauin suolen soikerosta, kolmannesta koikerosta, Akmeeli Antereeus, paijele jo pajas!”*. Akmeelin hahmo nousi haudastaan ja yritti sanoa jotain. Hänen leukaluunsa kuitenkin irtosi ja koko ruumis hajosi saman tien mullaksi (Paulaharju 1953, 23).

Yksityiskohtia Akmeelin tarinasta ja legendasta käsitellään kiinnostavasta näkökulmasta Martti Linkolan toimittamassa kirjasta *Entinen Kemijoki*. Christian Carpelan on kirjoittanut luvun *Akmeelin haudan arvoitus*. Siinä kerrotaan 1800-luvulla Sompion seudulla eläneestä Jaakko Alariestosta, jolla oli usein tapana käydä Akmeelin haudalla hakemassa salattua tietoa samalla tavoin kuin Väinämöinen haki mahtisanoja Antero Vipuselta (Linkola 1967, 243-251).

On huomionarvoista nostaa esille, että Kalevalan keskiössä esiintyvä Väinämöisen hahmo on selvästi vanhan kansanuskon mukaisen shamaanin arkkityypin mukainen. Suurnoita Akmeelin ja Väinämöisen yhtäläisyyksiä on tutkittu ja spekuloitu historian ja kansanperinteen näkökulmista. Teoksessaan Väinämöinen: Suomalaisten runojen keskushahmo Martti Haavio (1950, 153-156) nostaa huomioon kiinnostavan ja taiteellisesti mielikuvitusta kiihottavan yksityiskohdan. Hänen mukaansa on mahdollista, että Akmeelin tarina olisi antanut sisältöä Kalevalassa esiintyvälle Antero Vipusen hahmolle. Tiedetään että elävät shamaani ovat käyneet kysymässä neuvoa kuolleilta kollegoiltaan. Väinämöisen tapauksessa on kyse samasta asiasta. Tunnetummassa versiossa Vipusen tarinasta hänet on kuvattu jättiläisen, joka nielaisee Väinämöisen vatsaansa. Alunperin tarina on kuvastanut shamaanin lankeamista transsitilaan etsimään neuvoa muinoin kuolleen kollegansa hengeltä (Pulkkinen 2014, 22).

Täydellä varmuudella ei Akmeelin todellista hautaa ole kuitenkaan pystytty löytämään edes arkeologisin keinoin. Kaikkien hautapaikkaa koskevien sekaannusten ja ristiriitaisten tarinoiden perusteella ei sitä kenties koskaan löydetäkään (Linkola 1967, 250). Tämä tosin toimii vain osana Akmeelin legendan elämää ja kasvua nyky maailmassa. Tämän kautta pääsemme käsittelemään tarinan visualisoinnin seuraavaa vaihetta.

5. Kuvitusprosessi

5.1. Kuvituksen aiheiden rajaaminen

Toimivan ja tehokkaan kuvituksen ominainen piirre on yhtenäinen tyyli (Häppölä & Peltonen 2001, 312). Näyttelykokonaisuudelle ei ole hyväksi mikäli se on ristiriitainen ja epätasainen. Tästä syystä ensimmäinen asia, jonka päätin oli itsensä Akmeelin kuvaaminen. Halusin kuvata hänet nimenomaan sinä myyttillisenä noitana, jona hän on vuosisatojen ajan tarinoissaan ollut. Hän tulisi olemaan maalauksissani etäisenä ja uhkaavana hahmona, jolla olisi kuitenkin lähes lamauttavan voimakas läsnäolo. Kuvaisin hänet elävänä ja kuolleena, hänen elämänsä, hänen legendansa. Tämän jälkeen pyrin mielessäni suhteuttamaan tekemäni maalaukset varaamani galleriatilan seinille.

Varaamani näyttelytila, Katve II, on sangen pieni (12 m²). Olin pitänyt samassa tilassa nukketaidetta käsittelevän näyttelyn syksyllä 2017, joten paikka oli minulle entuudestaan tuttu. Näyttelytilan suppea koko ja tummat seinät luovat sinne intiimiä tunnelmaa, jonka uskon toimivan tehokeinona maalausteni ohessa. Päätin tehdä kaikki maalaukseni voimakkailla ja tummilla sävyillä. Kuvat tulisivat olemaan ilmaisuvoimaisia ja tunnepohjaltaan voimakkaasti latautuneita. Päätin aloittaa Akmeelin tarinan kuvaamalla hänet ensin metsässä liikkuvana, sotilaallisena hahmona, keihäs kädessään. Seuraavaksi siirtyisin askel kerrallaan kohti shamaanin ja sotaherran henkisempää puolta. Toinen maalaus esittää Akmeelin vaeltamassa aurinkoisessa koivikossa kuin katedraalissa.

Kolmannessa kuvassa halusin kuvata hänet keskiyön auringossa, Pyhä Nattasen huipulla. Hän seisoo toorien kupeessa ja katselee varjellen kohti sieltä aukeavaa maisemaa. Neljännessä maalauksessa Akmeeli on henkimatkalla yliseen, maa allaan ja tähdet ympärillään. Viides kuvaa hänen matkaansa vainajien luokse saivon kautta.

Kuudes käsittelee shamaanin kuolemaa, hänen jäämistään vangiksi loveen. Seitsemännessä maalauksessa Akmeeli vajoaa hauen suoleen, paikkaan, josta edes suurin myrrysmies ei kykene nousemaan. Kahdeksas ja viimeinen maalaus esittää Akmeelin maatuvaa tomumajaa elävien ja kuolleiden rajalla. Hänen apuhenkensä ollut hauki leijuu shamaanin luiden yläpuolella tuoden kuvaan katkeransuloisen tunnelman. Gallerian vasemman sivun kolme kuvaa kertovat Akmeelin elämästä. Päädyssä olevat kaksi teosta esittävät hänen henkimatkojaan ja kolme oikealla kuvaavat hänen kuolemansa.

Seuraavat luvut tulevat käsittelemään *Akmeelin legenda* -näyttelyn maalausten syntyprosessia yksi kuva kerrallaan. Tulen avartamaan visuaalisia valintojani käyttäen pääasiallisena lähteenäni Kimmo Pälikön kirjaa *Kuvan tekeminen: teoria & tekniikka* (2002).

5.2. Hahmosuunnitelma

Harjoitukseksi tekemäni kasvokuva Akmeelistä. Maalattu huhtikuussa 2020.

Ennen maalausprosessiani halusin saada lähemmän yhteyden siihen, mikä näköisenä hahmona Akmeeli tulisi teoksissani esiintymään. Hänen tuli olla karismaattinen, vakuuttava ja samalla hartaan ja hengellisen tuntuinen. Pandemiasta johtuen jouduin rajoittamaan kontaktini minimiin ja ulkopuolisten mallien löytäminen olisi ollut hankalaa. Siispä päätin käyttää omia kasvojani mallina. En kopioinut suoraan omia kasvojani, vaan käytin omaa kuvaani lähinnä asentojen ja ilmeiden uskottavaksi tekemiseen. Olin aiemminkin käyttänyt samaa lähestymistapaa. Kuvittaessani Paulaharjun tarinoita *Tunturien yöpuolta*

-sarjakuvaromaania varten näyttelin usein aiheina olleet kohtaukset ennen kuin kuvitin ne paperille.

Ensimmäinen prosessiini työstämäni maalaus oli noin 8x9 cm kokoinen, vesiväreillä tehty hahmotelma Akmeelin kasvoista. Pienoismaalauksen tarkoituksena on toimia lämmittelynä tulevaa varten, jotta hahmon kuvittaminen tulisi minulle tutummaksi. Ennen lähtemistä suurempien maalausten pariin halusin nähdä ja kuvittaa Akmeelin sellaisena, kuin hän oli mielessäni esiintynyt. Hänellä on pistävä mutta viisas katse. Hänen olemuksensa on parrasta ja hiuksista vaatteisiin saakka kesytön ja alkuvoimainen. Hänet on kuvattu maanläheisissä ja pelkistetyissä väreissä. Tämän luonnoskuvan jälkeen aloin suunnittelemaan Akmeelin visualisoitua tarinaa kunnianhimoiseksi ja mittavaksi prosessiksi.

5.3. Akmeeli

Maalaussarjani ensimmäinen teos esittää Akmeelia inhimillisenä hahmona, jonka voisi hyvin olettaa historialliseksi henkilöksi. Maalauksen Akmeeli on heimojohtaja, soturi, metsästäjä ja shamaani. Hän seisoo uhmakkaana pienellä metsäaukiolla. Häntä ympäröivät kelohongat ja kynttiläkuuset. Hänen selkänsä takana häämöttää tapionpöytäkuusi, jollaisten luona ihmisten tiedetään antaneen uhreja metsänhaltioille (Pulkkinen & Lindfors 2016, 355). Puussa häntä tarkkailee kuukkeli (perisoreus infaustus), metsänkävijän sielulintunakin kansanperinteessä tunnettu erämaalintu (Pulkkinen & Lindfors 2016, 158). Puut ovat lupon peitossa. Tunnelma maalauksessa on salaperäinen ja mystinen.

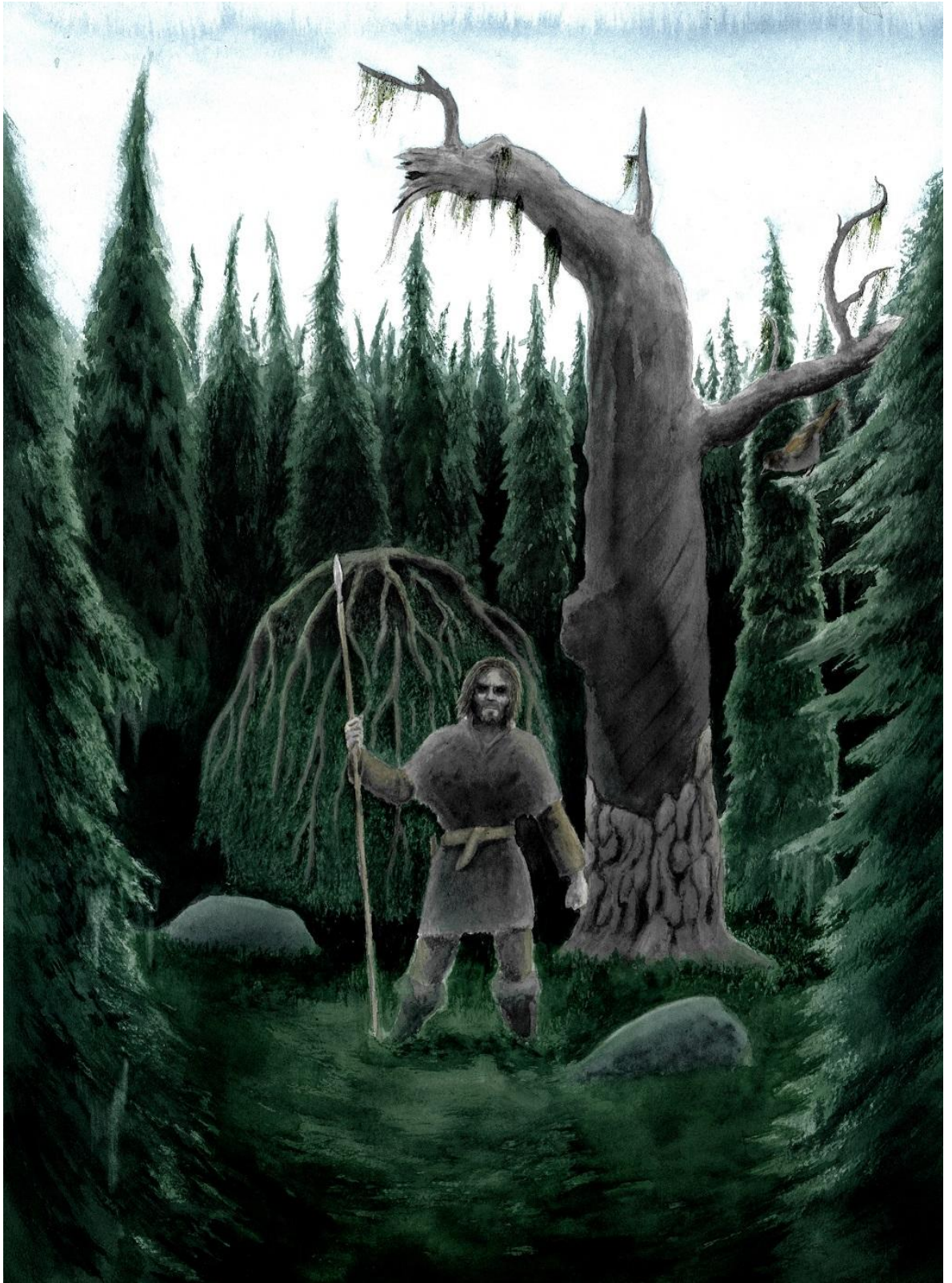

Luonnoskuva maalauksesta “Akmeeli”

Maalaus avaa koko näyttelyn, se on Akmeelin legendan alku. Kuvassa esiintyy mies, josta seuraavissa maalauksissa kerrottu legenda on sinnyt. Koska käsittelen näyttelyssäni legendaa, tuntui asialliselta aloittaa kuvakerronta siitä hetkestä, jolloin Akmeeli on jo vaikutusvaltainen hahmo. Hänestä liikkuu tarinoita jo hänen elinaikanaan. Maalauksen sotilaallinen Akmeeli perustuu pitkälti historiallisiin tarinoihin, joissa hänen kerrotaan taistelleen vainovenäläisiä ja Norjasta tulleista sotureita vastaan (Paulaharju 1953, 22).

Ensimmäisen maalauksen tekeminen oli haastava prosessi johtuen kahdesta syystä. Maalauksen ollessa koko sarjan ensimmäinen, joten se asettaa tahtomattani tietyt odotukset muille kuville. Maalauksen tuli siis olla tehokkaasti aseteltu ja huolellisesti toteutettu. Toinen syy oli koko taiteellinen prosessi, jonka jouduin käymään läpi maalauksen tekemiseksi. Minun on pakko tunnustaa tämän olleen epämieluisin ja vaikein toteutettava koko kahdeksan maalauksen sarjasta. Juuri mikään ei tuntunut menevän tahtomallani tavalla ja muutamaan kertaan olin vähällä luovuttaa kokonaan maalauksen tekemisen. Jokaisen siveltimen vedon luoma tunnelma oli pelkkää pettymystä ja turhautumista. Maalaus tuntui koko ajan kieltäytyvän olemasta

lainkaan, mitä olisin siltä halunnut. Kaikki kuusten oksien yksityiskohdat ja kelomännyn rungon kaaret tuntuivat kehittävän minussa pelkkää stressin sietoa. Sitäkin vaihtelevalla menestyksellä. Tunnustan lopulta tehneeni tämän maalauksen vain siitä syystä, että se oli pakko tehdä.

Akmeeli. Maalattu elokuussa 2020.

5.4. Myrrysmies

Myrrysmiehenä, eräänlaisena velhona esiintyvä Akmeeli tarjoaa vastaparin edellisessä maalauksessa esiintyvälle sotaisalle heimojohtajalle. Sana myrrysmies voidaan tulkita tarkoittavan intomiestä tai haltioitumaan kykenevää henkilöä (Pulkinen & Lindfors 2016, 221-222). Tämän maalauksen aikana Akmeelin elämää aletaan peilaamaan hänen legendansa pohjalta. Hartaasti hän astelee läpi aurinkoisen koivikon, katse suunnattuna ylös. Hän on levittänyt kätensä ja esiintyy kuvassa lähes pyhimysmäisenä hahmona. Luonnoskuvan ja lopullisen maalauksen välinen suhde heittelee tässä maalauksessa rajummin kuin missään muussa kuvassa, mikä johtuu eniten kuvan värimaailmasta. Suunnitellessani luonnoskuvaa halusin siihen aurinkoisen kesäpäivän tunnelmaa. Akmeeli kävelisi läpi koivikon, jonka värimaailma sykkisi lukuisissa vihreän eri sävyissä.

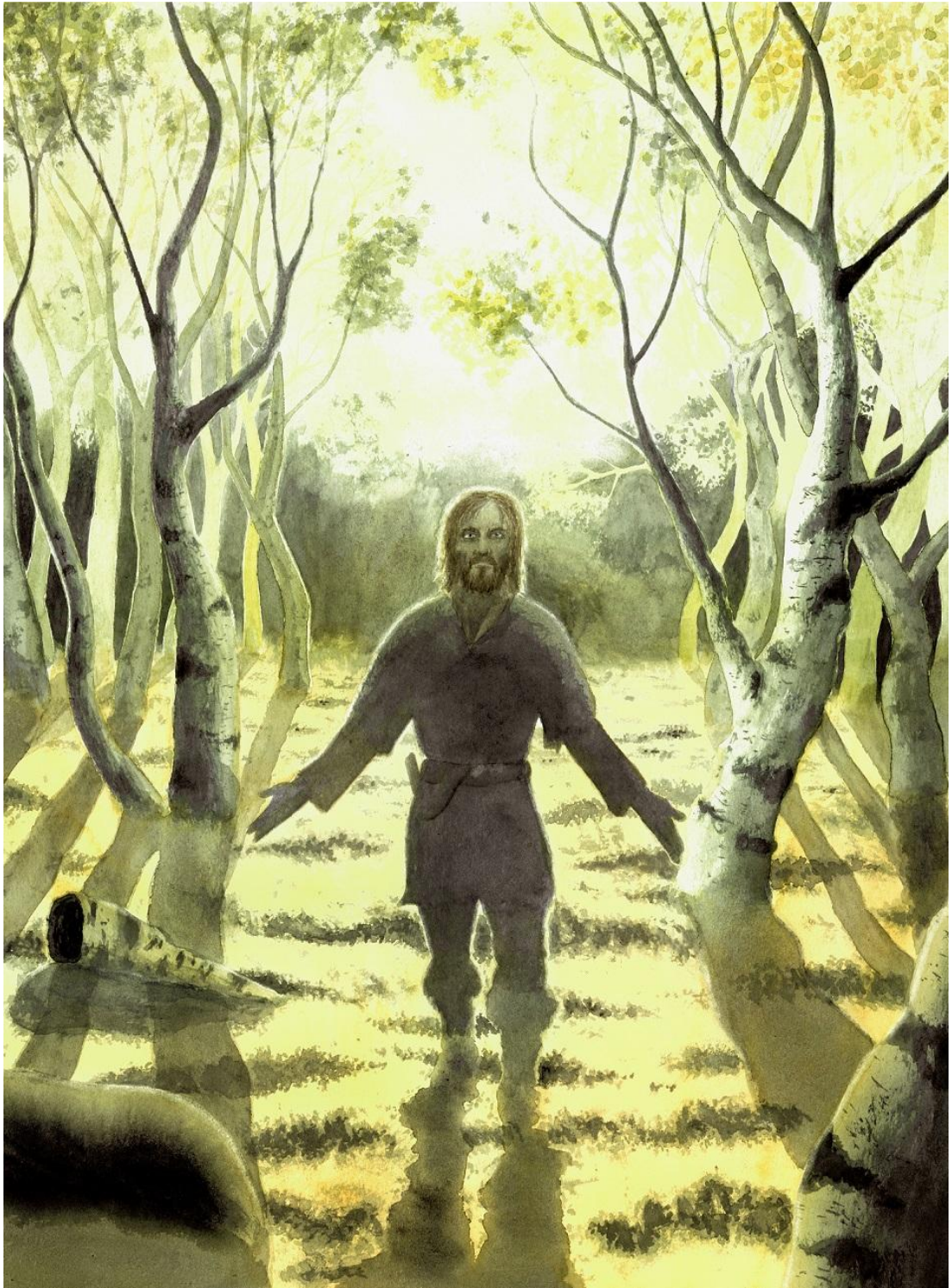

Luonnoskuva maalauksesta "Myrrysmies"

Syy tietyn väripaletin valintaan liittyy viime kesäiseen Sodankylän retkeeni. Pyhä Nattasen lisäksi tein lyhyen retken myös Viiankiaavan soidensuojelualueelle. Halusin nähdä omin silmin pienen sirpaleen siitä Sompiosta, jota Samuli Paulaharju kuvaili vettä pursuavaksi, luomisen aikaiseksi alkumaailmaksi (Paulaharju 1953, 15). Myrrysmies-maalauksessa pyrin maalaamaan Akmeelin kävelemässä vehmaan ja alkukantaisen maiseman halki, osana sitä. Tarkoitukseni oli hakea samantyylistä paikkasidonnaista kokemusta, jonka olin kokenut Pyhä Nattasen huipulla. Maalauksen piti ilmentää hartautta ja henkisyttä sekä olla näyttelyni rauhallisin kuva. Akmeeli ei esiinny tässä sotaishana tai mahtipontisena. Hän kulkee rauhallisesti koivikon halki ikään kuin keskustellen koko ympäröivän maailmansa kanssa. Nöyrä ja harras Akmeeli peilaa edellisen maalauksen soturia osoittaen kokonaan toisen puolen persoonastaan. Tämä on se Akmeeli, jonka luokse ihmiset saapuvat etsimään parannusta ja tietoa. Jonka luota kaukaa tulleet tietäjät etsivät oppia ja kertovat tarinoita.

Luonnoskuvan väritys oli pääosiltaan vihreä. Lopullisen maalauksen luonnosteluvaiheessa tein täyskäännöksen ja päätin vaihtaa värimaailman syksyisen keltaisen ja oranssin sävyihin. Halusin tehdä maalaukseen edellistä henkisemmän tunnelman. Seuraavien kuvien käsitellessä yhä enemmän shamanistista henkisyttä, joten tuntui asialliselta aloittaa siirtymä jonkinlaisen välivaiheen kautta. Syksy sopii vertauskuvaksi siirtymiselle ja muutokselle, joten päätin pitäytyä ideassani.

Kuvan etualalla maalausjälki on yksityiskohtaisempaa ja kontrastit voimakkaampia, jolla tuodaan kuvaan syvyyttä ja porrastusta. Voimakkailla valaisueroilla ja tarkoilla kontrasteilla pystytään antamaan kuvalle rytmikkyyttä ja tehokkaita efektejä. Väreillä ja niiden käyttöön liittyvällä tekniikalla luodaan kuvaan kostea ja lämminhenkinen tunnelma (Pälikkö 2002, 24; 28; 55).

Myrrismies. Maalattu syyskuussa 2020.

5.5. Nattaset

Nattaset oli toinen niistä kahdesta maalauksestani, jotka pohjautuvat suoraan olemassa olevaan maisemaan. Akmeelin legendan tässä vaiheessa tarinan päähenkilö on vaeltanut Pyhä-Nattasen laella sijaitseville tooreille aikomuksenaan kenties puhua henkien kanssa tai nostaa itselleen voimaa tulevia koitoksia varten. Tämän maalauksen toimii teemaltaan suorana jatkona edelliselle. Akmeeli on transsia muistuttavassa tilassa, ainoastaan osittain meidän maailmassamme. Hänen katseensa suuntautuu kaukaisuuteen. Horisontissa siintävät Nattastunturit. Maisema leimuaa hehkuvien kekäleiden värisenä syksyisen ilta-auringon hämyssä.

Olen pyrkinyt kuvaamaan avaruuden ja suuruuden tuntua tässä maalauksessa erityisen mieltäylentävästi. Tarkoituksena oli tehdä kuvaan lähestulkoon voitokas tunnelma. Taivas ja horisontti ovat tässä kuvassa esillä erityisen voimakkaasti muihin kuviin nähtynä. Horisontti on tehokeinona toimiva, sillä se jakaa kuvan luonnolliseen tapaan kahtia. Molemmilla puoliskoilla, taivaalla ja maalla on oma luonteensa ja tunnelmansa (Pälikkö 2002, 14). Toisin kuin edellisessä maalauksessa, tässä ovat kaikki perspektiiviä luovat osat kuvitettu tarkkoina ja vahvakontrastisina. Pyhä-Nattasen laella oleva kivikko tuo kuvan alaosaan painoa ja toimii samalla tehokeinona, joka kuljettaa katsetta ympäri maisemaa (Pälikkö 2002, 18). Ilmavuutta kuvaan tuo taivaalla liitelevä maakotka. Se toimii yhtä aikaa sekä tehokeinona, että alustuksena seuraavan maalauksen teemaa varten.

Luonnoskuva maalauksesta "Nattaset"

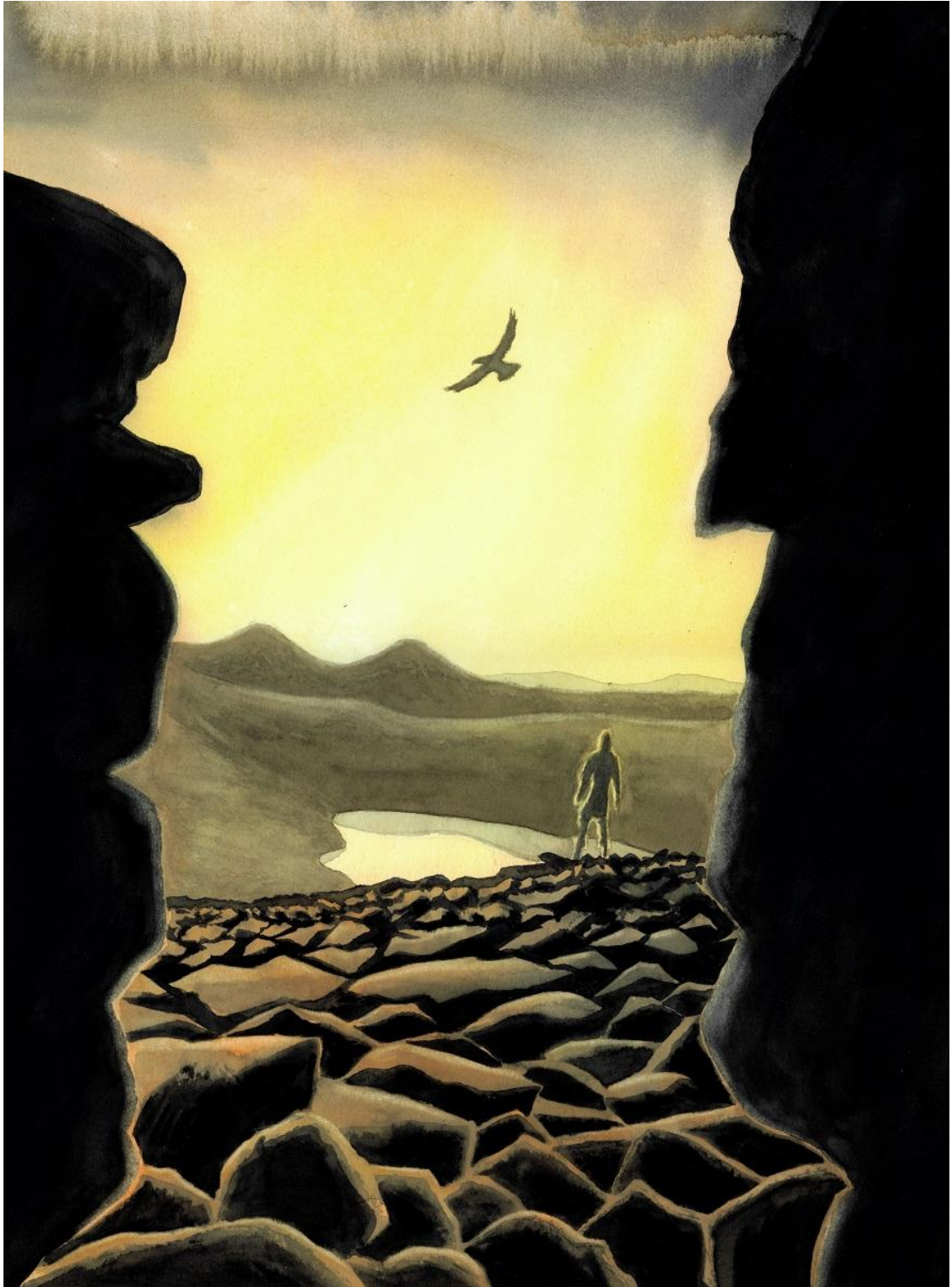
Kuvaa reunustavat silhueteiksi auringossa piirtyvät toorit. Näissä näyttävissä kivimuodostelmissa kerrotaan asustaneen jumalolentoja ja veljeni tyttöystävä sanoikin kiintoisan huomion kuvaa koskien. Hän mainitsi toorien olevan kuin kaksi ryhmystä ukkoa puhumassa keskenään. Tämä yksityiskohta oli tullut kuvaan aivan sattumalta mutta antoi virkistävällä tavalla ensimmäisen viittauksen siihen, miten joku projektille ulkopuolinen henkilö tulkitsisi maalauksiani.

Ensimmäisen maalauksen tavoin tämänkin tekeminen ei tuottanut paljoakaan työn iloa minulle. Taivaan ja horisontin maalaaminen oli kieltämättä mieluisaa työtä, mutta kuvan alaosan kivikko oli jotain aivan muuta. Videopäiväkirjassani kuvailin sitä sanoin: "Yhtä jaakobinpainia, muistuttaa aivan liikaa matematiikkaa, jotta voisin nauttia siitä." Tällaiset kokemukset liittyvät minun tapauksessani hyvin usein erityisen matemaattisten kuvioiden maalaamiseen ja piirtämiseen. Emme tulkitse luontoa samalla tavalla kuin tulkitsemme taideteoksia, koska luonnonobjektien taustalla ei ole inhimillistä tarkoitusta (Haapala & Pulliainen 1998, 134). Tästä

syystä on vain kehittävää saada välillä muistutus siitä, millä tavoin soveltaa olemassa olevaa maisemaa taiteellisessa prosessissa. Tarkoitukseni oli käyttää mallinani erästä Pyhä-Nattasella ottamaani valokuvaa ja lopputulosta tehdessäni aloin miettimään mahdoinko tehdä oikean valinnan. Olin joka tapauksessa päättänyt jo etukäteen käyttäväni tooreilta ottamaani valokuvaa mallinani ja olen lopulta vain kiitollinen siitä, etten päätenyt tekemään tarpeettomia kompromisseja.

Ottamani valokuva Pyhä Nattasen tooreista, malli maalaukseen Nattaset. Heinäkuu 2020.

Nattaset. Maalattu lokakuussa 2020.

5.6. Henkimatka - ylinen

Kirjassa *Suomalaisten muinaisuus* todetaan, että vanhan uskomuksen mukaan ihmisen sielu saattaa ruumiista irrottuaan elää sen ulkopuolella itsenäistä elämäänsä (Harva & Anttonen 2018, 488). Kuvatessani maalauksissani shamaanin henkimatkaa oli juuri tuo lause eräs tärkeimmistä inspiraationlähteistäni. Halusin kuvata maalauksessani lähes oopperamaista mahtipontisuutta. Otaksuin, että jokseenkin tällaisena ilmiönä shamanistiset kokemukset ovat aikansa ihmisille näyttäytyneet. Tuntemattomaan ja henkisyteen liittyvät kokemukset jättävät vahvan vaikutelman ja juuri tästä syystä kaksi näyttelyni tärkeintä maalausta liittyvät juuri tähän aiheeseen.

Shamanistinen henkimatka on pohjoisessa tunnettu useilla alueilla nimellä loveen lankeaminen. Kerrotaan, että suurimmilla shamaaneilla oli tällainen kyky, jonka ansiosta hänen henkensä saattoi siirtyä pitkien matkojen päähän (Lainio 1980, 11). Seuraavat kaksi maalausta kuvaavat juurikin tätä henkistä kokemusta. Tästä syystä kiinnitin näiden maalausten kuvalliseen sisältöön erityisen tarkkaa huomiota. Edellisistä maalauksista poiketen nämä eivät kuvasta fyysistä maisemaa. Aiemmissa maalauksissa kuvattiin Akmeelia ihmisenä. Noitana, noaidina, shamaanina ja myrrysmiehenä kylläkin mutta kuitenkin ihmisenä sidoksissa tähän fyysiseen maailmaan.

henkimatka - ylinen

Luonnoskuva maalauksesta “Henkimatka - ylinen”

Jo luonnoskuvaa tehdessäni olin päättänyt, että tämä maalaus tulisi myös olemaan koko näyttelyni mainoskuva. Tämän kuvan pohjalta tulisin muodostamaan kaikki ne ennako-odotukset, jotka haluaisin näyttelyssä vieraileville välittää. Teos asettaisi myöskin sen tason, joka minun tulisi muissa teoksissani saavuttaa pitääkseni kokonaisuuden tasapainoisena. Maalauksen tunnelmaa ja sommittelua suunnitellessani halusin tehdä kuvasta eräänlaisen shamanistisen ikonimaalauksen. Noitamies itse on maalauksessa keskellä. Häntä ympäröivät maa ja ylinen. Kuvan yläosaan liittyy käsitys ajattomuudesta ja etäisyys, henkisen läsnäolo (Pälkkö 2002, 16). Taivaallisen kentän kuvaaminen avasi mahdollisuuden tämän teoksen mieluisimpaan osioon.

Olen jo pitkään halunnut tehdä jonkin karhuaiheisen maalauksen, joka ammentaisi tunnelmaa juurikin pohjoisesta kansantarustosta. Karhu on ollut eräs merkittävimmistä eläimistä koko arktisella vyöhykkeellä ja sen on kerrottu olevan

taivaallista syntyperää (Pulkkinen & Lindfors 2016, 114). Se on siis oikeutetusti ansainnut paikkansa lähes missä tahansa pohjoista tarustoa koskevassa mediassa. Karhua on ihailtu, pelätty ja palvottu. Siihen liittynyt taikausko ilmenee Suomessa jo karhun lukuisten nimien perusteella (Tukiainen & Frey 2018, 83).

Akmeelilla kerrottiin olleen kyky muuttua karhuksi. Sompion seudultakin tiedetään tarina siitä, kuinka karhu oli joskus ollut Kristuksen kyytimiehenä. Karhu oli antanut Kristuksen ratsastaa selässään ja vaivanpalkaksi tämä olisi antanut karhulle kyvyn nukkua talven kylmimmän ajan ylitse (Paulaharju. 1953, 55). Tämä kertomus tuo kiinnostavalla tavalla mieleen Akmeelin kyvyn nukkua talvi karhun hahmossa. Halusin ensin maalata kuvan tästä metamorfoosista, mutta päätin käytännön syistä yhdistelemään eri aiheita. Karhun on Lapissa sanottu olleen saivosta tullut olento, joten se antoi lisää syytä kuvata sen ylimaallisena henkenä (Pulkkinen & Lindfors 2016, 113). Mitä enemmän luin karhusta ja siihen liittyvästä mytologiasta, sitä enemmän halusin päästä muilta askareiltani jälleen tämän teoksen äärelle. Lisäksi karhun metsästyksen ja kaatamiseen liittyi suuri määrä tabuja ja rituaaleja, joten aiheesta olisi kenties voinut jatkaa kokonaiseen maalausten sarjaan (Pentikäinen & Tolley 2007). Karhun taivaallinen syntyperä onkin eräs tämän maalauksen tärkeimmistä yksityiskohdista.

Luonnoskuvassa olin maalannut karjaisevan karhun näkymään eteerisenä hahmona tähtien takaa. Lopullista maalausta luonnostellessani sain kuitenkin paremman ajatuksen. Täällä pohjoisella pallonpuoliskolla näkyy taivaalla Ison karhun tähdistö. Pohjoisella pallonpuoliskolla esiintyvä ruskeakarhu on tieteelliseltä nimeltään *Ursus arctos*. Siis sana *arctis* on sanatarkastikin yhteydessä karhuun. Tämän ymmärrettyäni päätin maalata karhun kasvot osaksi Ison karhun tähdistössä olevan Otavan tähtikuviota. Kaksi Otavan tähteä muodostavat maalauksessani karhun silmät. Tällä tavoin karhu on osa tähtiä, että samanaikaisesti niiden takana. Tein Otavan tähdet käyttämällä suojaavaa maskia, jonka päälle voin huoletta maalata vesiväreillä. Värien kuivuttua voin vain kevyesti raapia maskin pois ja alla on puhdasta paperia. Maalasin tähtien päälle vielä kevyen sinisen sävyn, jolloin ne eivät näy liian räikeästi.

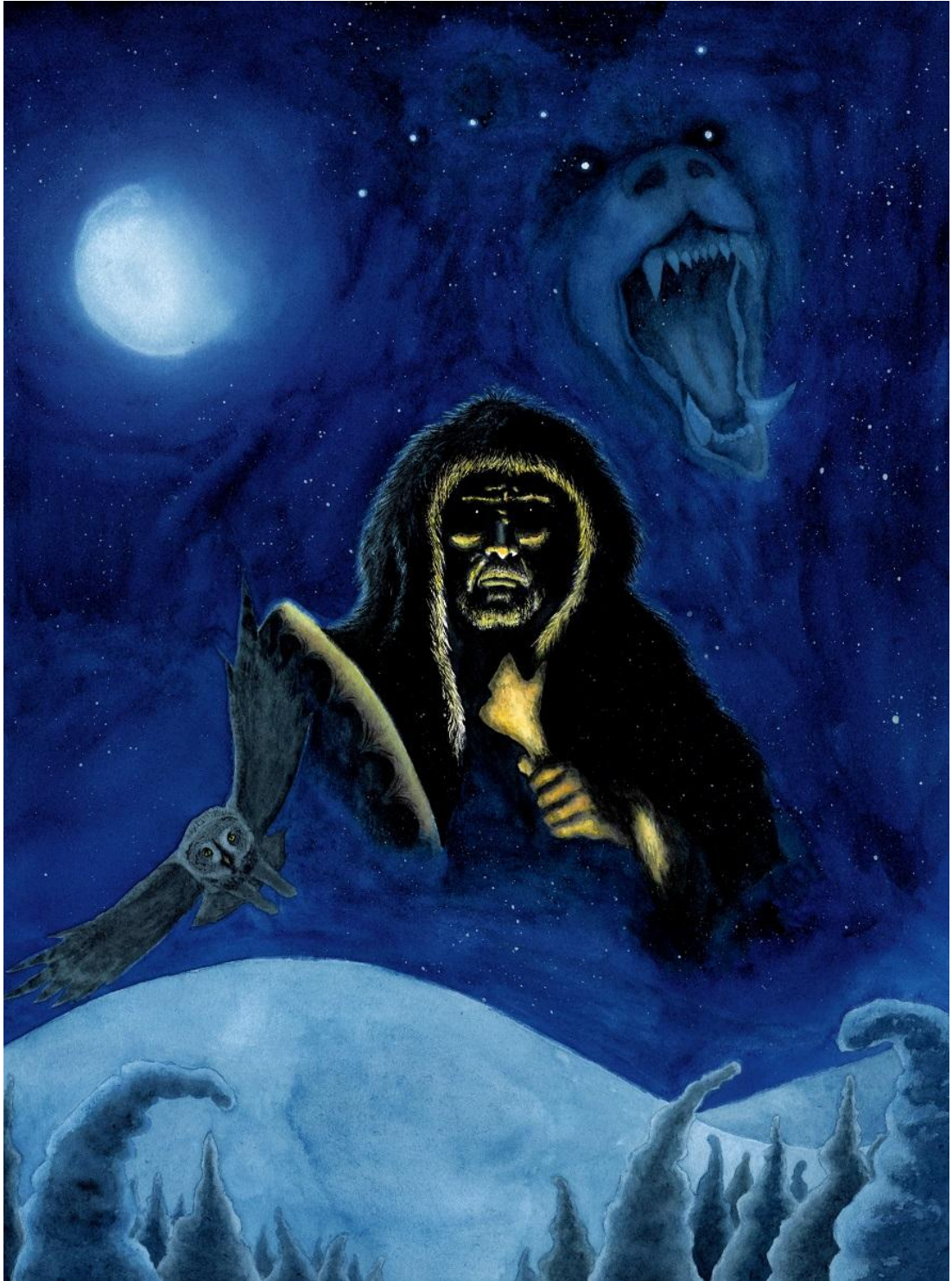
Toinen kuvassa esiintyä eläinhahmo on lapinpöllö (*Strix nebulosa*). Linnun esiintyminen tässä kuvassa liittyy suoraan shamanistisen uskon henkiseen puoleen. Matkatessaan yliseen on shamaanilla usein mukanaan apuhenki. Tämä avustaja oli usein jonkin yliseen liitettävän eläimen hahmoinen. Linnut olivat usein aiheina yliseen matkatessa, mikä johtui niiden lentotaidosta (Pentikäinen & Pulkkinen 2018, 343-344). Lapinpöllön valinta täksi apuhengeksi johtuu seuraavista syistä. Muistan joskus lapsena nähneeni kuvan lapinpöllöstä kirjassa *Suomen pöllöt* (1995), jossa siipiään levittävää pöllöä kutsuttiin kuvatekstissä taigan shamaaniksi. Kuva oli tummanpuhuva, mystinen ja uhkaava. Se on edelleen ensimmäinen asia, joka minulle tulee mieleen lapinpöllöä ajatellessani. Lapinpöllö on tunturipöllön ohella ainoa Suomen pöllöistä, jota en ole nähnyt (en laske eläintarhakäyntejä luontokokemuksiksi), siispä se on mielessäni säilyttänyt mystisyytensä. Lisäksi lapinpöllön kuten myös sukulaisensa viirupöllön (*Strix uralensis*) kasvoissa on erittäin voimakasta luonnetta. Ne näyttävät viisailta ja uhmakkailta. Lapinpöllöä katsellessa voisi sen helposti olettaa olevan satojen vuosien ikäinen. Olin luonnoskuvaan maalannut talvisen maiseman keskelle tunturipöllön, mutta Sompion ollessa osa metsäistä Lappia, pidin lapinpöllöä lopulta sopivampana aiheena.

Akmeeli itse on tässä maalauksessa kuvattuna lähempää kuin yhdessäkään muussa kuvassa. Silti halusin hänen näyttävän etäiseltä ja uhkaavalta. Tässä kuvassa hän on voimiensa tunnossa. Shamaani on omassa elementissään lentäessään transsitilaan vaipuneena yli olevaisuuden rajojen. Häntä ympäröivät eläimet liittyvät myös henkilökohtaisesti hänen tarinaansa. Hänen on kerrottu kyenneen muuttaa hahmonsa milloin karhuksi, linnuksi taikka kalaksi (Paulaharju 1953). Hänen oikeassa kädessään on kannus (rumpu) ja vasemmassa kädessään rummunkalvon iskemiseen tarkoitettu, hirvensarvesta valmistettu vasara. Kasvonsa hän on peittänyt turkisviitalla. Hänen silmänsä kiiluvat viitan varjoista pistävinä ja läpikatsovina. Käytin hänen silmissään samaa maskia kuin Otavan tähdissäkin. Tällä tavoin hän tuntuu katsovan suoraan ja tarkasti maalauksesta ulos.

Akmeeli on kuvassa sijoitettu keskelle, sekä konkreettisesti että metafysisestikin. Halusin maalata hänet eri tilojen välille, joten olen maalauksessani sijoittanut taivaan tähdet osittain hänen taakseen ja osittain hänen varjojensa sisälle. Kuvan vasemmassa reunassa loistava kuu heittää kuultavaa valoaan Akmeelin turkisviittaa. Akmeeli on siis yhtä aikaa tähtien edessä, takana sekä kuun vieressä. Hän on fyysisesti mahdottomassa tilassa, maailmojen välissä.

Maalauksen värimaailmaksi päätin tehdä hyvin sinivoittoisen paletin. Sinisellä värillä on suomalaisessa kansanuskossa mielletty olevan suora yhteys tuonpuoleiseen (Pulkkinen & Lindfors 2016, 335), joten sillä on tässä yhteydessä esteettisten syiden lisäksi myös symbolista arvoa. Vallitsevat sävyt ovat tummia ja synkähköjä. Mainitsemiani tehokeinoja käyttäen pyrin antamaan kuvan kokonaisvaikutelmaksi mieltäylentävän tunnelman. Tämä Akmeeli on se henkilö, jota legendoissa muistellaan. Halusin herättää kuvan tunnelmalla ja teemoilla samankaltaista ihmetystä ja uhmaa kuin shamanistisiin voimiin uskova voisi kokea palvoskohteensa kohdatessaan.

Koska teos on näyttelyni mainos, kuvan sommittelu muistuttaa elokuvajulistetta. Maalauksessa on pyritty antamaan hyvä yleiskuva koko näyttelyn aiheista. Minun oli varottava tekemästä maalausta liian tiiviiksi, kompaktiksi. Kuvalla tulee olla tilaa hengittää, joten en saanut innostua liikaa yksityiskohtien kanssa. Halusin viestittää maalauksellani majesteetillista tunnelmaa, mikä tehdään parhaiten maltillisesti. Suuren tilan tuntu herättää omien kokemusteni mukaan ihmetystä paljon paremmin kuin ahtauden. Kuvassa tuli myös olla tilaa näyttelyyn liittyvälle informaatiolle. Akmeelin hahmo on kuvassa ainoa yksityiskohta, jonka päälle ei voinut laittaa mitään tekstiä.

Henkimatka - ylinen. Maalattu heinäkuussa 2020.

5.7. Henkimatka - alinen

Eräs useimmissa shamaaneja käsittelevissä tarinoissa esiintyvistä yksityiskohdista ovat heidän matkansa kuolleiden maahan. Tämä oli eräs shamaanin tärkeistä tehtävistä. Kuolleilta saatettiin pyytää apua jonkin taudin parantamiseksi taikka lähestyvän onnettomuuden torjumiseksi. Tämä kuolleiden maailmana tunnettu rinnakkaistodellisuus oli toinen maailma, jossa vainajat elivät ja suorittivat päivittäisiä askareitaan elävien sukulaistensa tavoin (Pulkinen & Lindfors 2016, 322).

Luonnoskuva maalauksesta "Henkimatka - alinen"

Shamaanin apuhenki ylisessä oli useimmiten linnun hahmoinen. Henkiolennon ulkomuoto ja elintavat määrittivät pitkälti sen mihin maailmaan sillä tulkittiin olevan voimakkaampi yhteys. Aliseen, vainajalaan siirryttäessä apuhengen tuli olla jokin

eläin, jolla tulkittiin olevan suora yhteys vainajiin ja maan aliseen. Hyvin usein nämä apuhenget olivat eläimiä, joilla oli jokin yhteys veteen. Eläimellä piti olla jokin ihmisille mahdoton taito, joten kalat, sammakot ja vesilinnut ovat useissa tarinoissa esiintyviä apuhenkkiä (Kaski & Hovatta 2019, 10).

Vainajien maahan siirtyminen vettä pitkin on yleinen aihe Suomen ja Lapin tarustoissa. Joet ja vesistöt tarjosivat hyviä tapoja siirtyä paikasta toiseen, joten niihin liitettiin myös henkisempi siirtymistapa. Lapin seudulta tunnetaan useita järviä, joita on historiallisesta ajasta lähtien kutsuttu saivoiksi. Saivo on useimmiten järvi, jonka pohjassa uskottiin olevan reikä, jota pitkin uimalla saattoi päästä vainajalaan. Tällaiset järvet olivat usein jollain tapaa muista vesistöistä poikkeavia. Saivo saattoi esimerkiksi olla jokin järvi, johon ei johtanut yhtään laskujokea (Pulkinen & Lindfors 2016, 321). Nämä ovat siis yksityiskohtia, jotka sanelevat pitkälti tulevan maalaukseni sisällön. Halusin maalauksessani kuvata juuri Akmeelin henkimatkaa veden alla olevan tunnelin lävitse. Kalan muodossa matkustaminen yhdessä apuhengen kanssa muodostuivat lopulta tämän maalauksen kulmakiviksi.

Olen aina pitänyt haukea kotimaamme kaloista kaikkein luonteikkaimpana. Muistan kuinka lapsuudessani kävimme perheeni kanssa Ruotsin Lapin Idivuomassa tuttaviemme mökillä kalassa. Mökin omistanut, Idivuomasta kotoisin ollut mies kertoili monia tarinoita hauesta ja käytti kalasta nimeä jänkhäkoira tai rokotiili. Hauki myös muistutti esihistoriallisen ajan suuria merimatelijoita, joita olin ihailut useissa luonnonhistoriaa käsittelevissä kirjoissa.

Nostalgian ja luontomystiikan ansiosta yhteyteni haukeen on voimakas. Onnekseni hauki paljastui tärkeäksi eläimeksi myös kansanperinteen näkökulmasta. Haukea pidettiin pohjoisessa eräänä alisen väekäimmistä olennoista, ja sen yhteys tuonpuoleiseen oli erittäin vahva (Kaski & Hovatta 2019, 12). Hauen ilmeikäs ja uhkaava olemus, terävät hampaat ja huippupedon asema omassa ympäristössään asettavat sen omaan asemaansa maamme kalojen joukossa. Se tuntui siitäkin syystä sopivimmalta vaihtoehdolta tämän maalauksen suhteen.

Lähdin suunnittelemaan maalausta mielessäni seuraavat kriteerit. Se ei ole mieltäylentävä. Alista koskevassa maalauksessa tunnelmasta piti tulla klaustrofobinen ja synkeä, outo ja vieras. Aiemmassa maalauksessani olin käyttänyt useita eri värejä. Tällä kertaa päätin käyttää ainoastaan kahta, sinistä ja mustaa. Tällä tavoin halusin asettaa maalaukset ikään kuin peilikuviksi toisistaan. Näyttelyssäni nämä maalaukset tulevat olemaan vierekkäin näyttelytilani perällä ja siten ensimmäiset maalaukset, jotka vierailijat näkevät. Yhdessä niiden tulee välittää näyttelyni tunnelma ja kertoa tarvittavat asiat sen aiheesta. Päätinkin yhdistävän tekijän olevan eläinaiheinen, Ylinen - lapinpöllö ja karhu, Alinen - hauki. Alista käsittelevässä kuvassa eläin itse on pääosassa, toisin kuin ylisessä. Tällainen ratkaisu asettaa hauen kuvan keskiöön. Tämä on hauen maalaus ja Akmeeli itse on sivuosassa, vierailija.

Henkimatka Yliseen -maalauksen tavoin sininen on tässäkin vallitsevana värinä. Sen symbolisista syistä johtuen päätin pitää kaikkien tuonpuoleista käsittelevien maalausteni värimaailman sinivoittoisena. Kuten muutkin kylmiksi mielletyt värit, sininenkin luo kuviin tuntua ilmavuudesta ja painottomuudesta (Wetzger 2000, 27). Leijuvuus ja painottomuus sopivat teemoiltaan vertauskuviksi ruumiista irtaantumisen kokemukselle ja siten jatkavat omalta osaltaan kuvan teemaa.

Henkimatka - alinen. Maalattu elokuussa 2020.

5.8. Akmeeli Antereeus, paijele jo pajas!

Tämän ja edellisen maalauksen esittämien tapahtumien välissä on kulunut aikaa vuosikymmeniä. Akmeelin vaimo on äkkiä muistanut mahtisanat miehensä herättämiseksi ja on kiireessä juossut tämän haudalle. Hän huutaa loitsun ja Akmeelin maatonut hahmo nousee hetkeksi haudasta ennen kuin hajoaa tomuksi ja vaipuu jälleen maan poveen.

Valo on tässä maalauksessa eräs tärkeimmistä tehokeinoista. Voisin suorastaan kuvailla ajatelleeni sitä yhtenä teoksen hahmoista. Halusin kuvastaa pohjoisen yöttömän yön haurasta tunnelmaa ja väriloistoa. Maisema kylpee tunnelmassa, jota Samuli Paulaharju (1935, 16) kuvailee yön ja päivän rajaksi, ylhäisen maan hiljaiseksi hartaushetkeksi. Tunnelma on synkstä kuvastosta huolimatta harras ja seesteinen. Kaunis lyö kättä kauhean kanssa.

Luonnoskuva maalauksesta “Akmeeli Antereeus, paijele jo pajas!”

Maalasin taivaan suurilla laveeratuilla kerroksilla. En halunnut sen olevan täysin kirkas, joten sijoitin kirkkaimman kohdan Akmeelin vaimon pään ympärille kuin sädekehäksi. Akmeelin luurangon päällä puolestaan on uhkaavia ja tummia pilviä. Vesiväreillä maalatessani teen usein suuria laveerattuja pintoja, joilla värit saavat sekoittua ilman minun puuttumistani asiaan. Eräs yliopistoni opettajista, Esa Meltaus, sanoi eräällä maalaustunnilla jotain, joka jäi elävästi mieleeni. Hän kertoi, että vesiväreillä ei maalata vaan niiden kanssa maalataan. Itse olen kuvaillut tätä vesivärimaalaustekniikkaa sanoen, että värit soivat minulle. Pidän molemmista sanonnoista ja ne kuvastavat mielestäni tekniikkaa niin hyvin, että olen ottanut tavakseni käyttää niitä myös pitämilläni kuvataidetunneilla. Tämän maalauksen tekoon liittyy itselläni hyvin samankaltaisia tunteita kuin Meltauksella.

Maalasin teosta koeviikon aikana ollessani kuvataiteen opettajan sijaisena Linnankosken lukiolla Porvoossa. Työpäivän päätyttyä lähdin kuntosalille ja sain siellä huhkiessani asentohuimauskohtauksen. Tunsin pelkkää pahoinvointia ja menetin tasapainokykyni melkein kokonaan. Makasin kolmen päivän ajan vuoteessa ja ainut asia, jota pahoinvoinnin lisäksi mietin, oli saanko maalaustani millään valmiiksi näyttelyyn mennessä. Näyttelyni oli lokakuun puolivälissä ja sairastuin syyskuun lopulla. Selvisin kuitenkin yhden sairaalakäynnin ja muutaman päivän niskajumpan jälkeen taas jaloilleni ja jatkoin maalauksen tekoa. Kokemukseni tähden päädyin kuvaamaan Akmeelin hahmon paljon hauraampana kuin luonnoskuvassa.

Uskonnollisuus on tärkeä osa tämän teoksen teemaa. Taiteen ja uskonnon yhteispeli saattaa usein toimia hyvinkin joustavasti, sillä niiden kautta voidaan tarkastella eri samoja ilmiöitä kumpaakin kunnioittaen (Suominen et al 2016, 152).

Luonnoskuvassa olin kuvannut Akmeelin haudalle ristin, mutta lopullisessa maalauksessa päätin jättää sen pois. Osasyypä tähän koski Akmeelin omaa uskoa. Hän oli menneen ajan ja muinaisen uskon harjoittaja, joten pidin asiallisena korostaa tätä piirrettä teoksessani. Paulaharjun kirjassa *Sompio* (1953) mainitaan Akmeelin

haudalle pystytetyn ristin, vaikka Akmeeli kuuluikin ristimättömään kansaan. Luettuani tämän kertaalleen valinnastani tuli selvä.

Kuolemaan liittyvä symboliikka esiintyy teoksessa Akmeelissa itsessään ja hänen vaimossaan. Vaikka Akmeeli on pelkkä luuranko, halusin antaa hänelle persoonallisuutta. Luonnosteltuani hänen pääkalloansa lyijykynällä huomasin luisissa kasvoissa olevan sattumalta hieman lapsenomaisen ilme. Päätin korostaa tätä maalatessani ja lopputuloksena on luuranko, joka on yhtä aikaa makaaberi ja samalla virnuileva. Kuvasin kuoleman sellaisena veijarimaisena, katkeranhilpeänä hahmona, joksi olen sen aina kansantarinoissa mieltänyt.

Kuoleman käsitteleminen kulttuurissa tapahtuu useimmin hillityn symboliikan kautta. Kuvassa esiintyvien yksityiskohtien mukana tulevat kuolemaa kuvastavat asiat esille samoin kuin muussakin taiteessa ja kirjallisuudessa (Haapala & Lehtinen 2000, 205). Ne piirtävät rajat todellisuudelle, subjektille, tietoisuudelle. Kuoleman kuvaaminen ei siis välttämättä ole pelottavaksi koettava asia. Akmeelin vaimokin esiintyy huppupäisenä hahmona, kuin viikatemiehenä itse.

Kuoleman käsittelyä taiteessa koskevassa teoksessa *Synty ja kuolema* (Tampereen taidemuseo 1989) selitetään tajuntamme kaipaavan kaikkea, mikä on säännönmukaista ja muuttumatonta, absoluuttista. Osa taiteen ja kirjallisuuden merkitystä on paljastaa meille se, mikä on epätäydellistä, murtuvaa ja katoavaa. Samassa teoksessa kerrotaan taiteen voivan myös ottaa todellisuuden jopa iljettävissä muodoissa hallintaan esteettisin keinoin (70-72). On siis paljolti katsojasta itsestään kiinni missä tunnelmissa hän tätäkin maalausta tulkitsee. Omassa tapauksessani kuvan melankoliseen tunnelmaan vaikutti paljolti sen aikainen sairastumiseni.

Akmeeli Antereus, paijele jo pajas! Maalattu syyskuussa 2020.

5.9. Hauen suoleen

Akmeelin ei legendan mukaan onnistunut palata henkimatkaltaan ja hänen henkensä vajosi hauen suoleen. Hauen suoli oli pohjoisessa kansanuskossa Manalan paikka, josta edes voimakkain shamaani ei kyennyt enää sielua nostamaan (Tukiainen & Frey 2018, 25). Kohtalokkaan aiheensa vuoksi päätin tehdä tästä maalauksesta suorastaan kauhupainoitteisen. Halusin tunnelman olevan uhkaava, painostava ja lopullinen. Akmeeli vajoaa painottomana kohti pimeyttä. Syvyydestä häntä kohti kohoaa valtava hauki, joka avaa leukansa nielläkseen shamaanin pohjattoman kurkkunsa ammottavaan pimeyteen.

Malliksi ottamani kuva hauen päästä. Kuvattu heinäkuussa 2020.

Kuvatakseni hauen suoleen vajoamisen uhkaavuutta, päätin maalata kalan oikean hauen mukaan. Vanhempieni kodin kellarin seinällä roikkuu 1990-luvulla merestä kalastetun hauen kuivattu pää. Se on mummioituneen näköinen. Sen leuat ovat ammollaan ja neulanterävät hampaat harittavat uhkaavasti. Muistan lapsena ihmetelleeni tuon kalanpään kokoa. Sen suu tuntui kyllin suurelta nielemään koko pääni ja minua pelotti ajatellessani noin suuria petokaloja elävän Suomen vesissä. Kyseinen muisto yhdessä syvää vettä koskevan pelkoni kanssa olivat avainasemassa, kun suunnittelin tätä maalausta. Olen koko ikäni ollut erittäin kiinnostunut

valtameristä, valaista, jättiläiskalmareista ja merihirviötaruista. Syvä vesi on aina ollut mielestäni uhkaavaa ja pelottavaa. Pitkään kieltäydyin uimasta niin syvässä vedessä, etteivät jalkani yltäneet pohjaan.

Luonnoskuva maalauksesta "Hauen suoleen".

Henkilökohtaista pelkoa liittyy siis tämän maalauksen aiheisiin valtavan paljon. Harva asia on mielestäni niin pelottava kuin ajatus jostakin valtavasta olennosta, joka kohoaa veden pimeydestä nielemään minut. Halusin juuri tällä maalauksella viestittää näyttelyssäni vierailijoille juuri tuon alkukantaisen pelon - pelon, joka ei ole välitöntä, mutta aiheuttaa jäytävää tukaluuden tunnetta ja jättää elävän muistikuvan.

Tämänkin teoksen pääasiallinen väri on sininen. Samalla maalaus on musta, harmaa ja lohnuton. Hauki on kuvattu käyttäen mallina yli kaksikymmentä vuotta kellarin seinällä kuivunutta, pölyistä ja hämähäkinseittien peittämää kalloa. Tuntui asialliselta kuvata eräänlaista kadotusta kuvaava hauki muumioituneena ja

elottomana. Kuivunut iho on pingottunut tiukasti kallon luiden päälle ja tyhjät silmäkuopat tuijottavat elottomina olemattomaan. Hauki kohoaa kuvan oikeasta alanurkasta. Tämä valinta tuo kuvaan painostavaa tunnelmaa, koska oikean reunan läheisyydessä tilanne tiivistyy ja kaikki tuntuu tulevan raskaammaksi (Pälikkö 2002, 16-18).

Hauen suoleen. Maalattu syyskuussa 2020.

5.10. Pitkä loviuni

“Sinne vaipui, ja siellä Sompiojärven takarannalla, Nattasten tyvillä, Akmeeli Antereeus vieläkin makaa pitkää loviuntaan” (Paulaharju 1953, 23). Näihin sanoihin Samuli Paulaharju päättää Akmeelin tarinan kirjassaan *Sompio*. Olin jo ennen maalaamista päättänyt käyttää tämän lauseen kuvitusteni viimeisen teoksen yhteydessä. Paulaharjun runollinen ja vivahteikas kerronta on kulkenut maalauksieni mukana vahvemmin kuin mikään muu lähdemateriaalini.

Luonnoskuva maalauksesta “Pitkä loviuni”

Akmeelin legendan lopetukseen halusin tuottaa yhtä aikaa haikean että katkeransuloisen tunnelman. Ajatellessani parasta mahdollista tapaa lopettaa tarina, päädyn valitsemaan katkeransuloisen tunnelman. Parhaana visuaalisen median esimerkkinä katkeransuloiselle tunnelmalle voisin tässä yhteydessä käyttää Guillermo del Toron vuonna 2006 ohjaamaan elokuvaa *El Laberinto del fauno* (julkaistu Suomessa nimellä *Pan's Labyrinth*). Elokuvan loppu on hyvinkin traaginen, suorastaa raadollinen. Kuitenkin se lopussa jättää katsojalle himpun verran toivoa, joka tuo lohtua ja auttaa saattamaan tarinan tyylikkäästi ja esteettisesti päätökseen.

Tässä teoksessa Akmeelin tarina on saavuttanut päätöksensä. Ihmiselämän kokonaiskuva hahmottuu aina viimeistään kuoleman rajaa vasten (Suominen et al 2016, 147), joten maalauksen asetelmaan ja sisältöön tulee kiinnittää erityistä huomiota. Akmeeli on kuollut. Kuitenkin hänen sanotaan elävän hautakummullansa haltijana. Hänet tulee siis kuvata elävänä osana ympäristöään ja hänen tulee edelleen olla maalauksen päähenkilö. Häntä henkimaailmaan opastanut hauki leijuu hänen luidensa yläpuolella, läsnäolevana mutta kykenemättömänä auttamaan. Auringonvalo siivilöityy veden läpi saaden Akmeelin luut hohtamaan muuten pimeässä vedessä. Valon tunnelma pyrkii välittämään elävien maailman yhteyttä Akmeelin henkeen. Kenties joku tulevien aikojen myrrysmies on saapunut hakemaan häneltä neuvoa?

Pitkä loviuni. Maalattu syyskuussa 2020.

6. Näyttelyn rakentaminen

Isäni oli korvaamattomaksi avuksi taulujeni kehysten teossa. Kehyksiin tulevat lasit oli ostettu kotikaupunkini Porvoon Hong Kong -tavaratalosta. Kehykset teimme isäni kanssa kotona perhetuttujemme mökiltä Idivuomasta saamastamme vanhasta lumiaidasta. Kyseinen puutavara oli tietääkseni pystytetty joskus 1900-luvun alussa ja saanut kuivua ja kelottua pohjoisen karuissa olosuhteissa luonnollisella tavalla. Tuttavaperheemme mökin vieressä on romahtanut lumiaitaa, josta isäni on vuosien aikana tehnyt kehyksiä lähes kaikkiin lapsuuskotini seiniltä löytyviin tauluihin ja peileihin. Vanhasta ja kelottuneesta laudasta sai maalauksiini erittäin sopivat ja teemaa tukevat kehykset.

Varasin muutamat kehykset tiettyihin kuviin sen mukaan kuinka persoonalliselta niiden tekstuuri näytti. Ensimmäiseen maalaukseen, Akmeeliin varasin ryhmyiset kehykset, joissa oli yhdessä kulmassa suuri oksanpaikka. Tämä valinta siitä syystä, että Akmeeli esiintyy kuvassa osana synkkää metsää. Henkimatka yliseen ja Henkimatka aliseen -maalauksiin varasin kehykset, joissa oli erityisen paljon naavaa ja jäkälää. Halusin tuoda kuviin mahdollisimman paljon muinaisuuden ja mystisyyden ilmapiiriä. Tunnelma ei ole ainoastaan maalauksissa vaan hiipii jopa niiden ulkopuolelle. Kehykset olivat kaikki yksityiskohtaisia ja suurella huolella valmistettuja, mutta näihin kolmeen valitsin ne erityisellä huolella.

Näyttelyni avajaiset pidettäisiin keskiviikkona 14.10.2020 klo 18:00. Halusin saattaa ripustamisen valmiiksi rauhassa ja ilman turhaa kiirettä, joten saavuin Rovaniemelle jo muutamaa päivää aikaisemmin. Olin sopinut Arktikumilla työskentelevän tuttavani ja opettajani Jonna Katajamäen kanssa, että voisin turvallisesti viedä työni näyttelytiloihin jo lauantaina 10.10. Voisin aloittaa taulujen ripustamisen seinille maanantaina 12.10 aamupäivällä. Saavuin paikalle klo 10 aikaan ja yliopistoni näyttelytoiminnan opettaja Leila Lipiäinen oli avaamassa minulle oven. Paikalla oli

myös muita taiteiden tiedekunnan opiskelijoita pystyttämässä omaa näyttelyään sekä suuri yhteisprojektinäyttely, johon oli osallistunut useita taiteilijoita ja asiantuntijoita. Olin itse kuitenkin keskittynyt oman näyttelyni tekemiseen, joten en ollut ottanut selvää muiden ripustajien projekteista. Vaihdoin ohimennen muutamia sanoja ja tervehdyksiä, mutta pandemiarajoituksista johtuen pidin kommunikaationi muiden kanssa minimissä.

Purin maalaukset sisältävän pakettini ja aloin mittailemaan tulevan näyttelytilani seiniä. Katve II:n oikealla seinällä on ovi juuri sisäänkäynnin vieressä. Siitä pitää kyetä kulkemaan tarvittaessa, joten päätin sijoittaa tauluni seinille oven avaamisen ehdoilla. Näyttelytilan pinta-ala on melko pieni, vain 12 m². Sisäänkäynnin vieressä oleva ovi vei tilaa vielä siitäkkin. Mietittyäni taulujen asettelua muutamien minuuttien ajan päätin alkaa mittailemaan taulujen välejä ja korkeuksia alkaen galleriatilan päätyseinältä. Mittasin ensin taulujen välit tilan oikealle seinälle. Yritin päättää taulujen korkeuden mahdollisimman neutraaliksi. En halunnut kenenkään galleriassani vierailevan joutuvan kyyristelemään tai varvistelemaan turhaan. Laitoin taulujani ripustamiseen tarvittavat naulat 165 cm korkealle. Tällöin taulun yläosa olisi korkeimmillaan noin 173 cm korkeudessa ja koko maalaus olisi hyvin nähtävissä lähes kaiken pituisille vierailijoille. Taulujen väliin jätin tälle seinälle 80 cm tyhjää tilaa.

Vasen seinä aiheutti minulla enemmän päänvaivaa. Koko tila kaartuu hienoisesti oikealle ja se näkyy vasemmalla seinällä paljon oikeaa huomattavammin. Mietittyäni ja mittailtuani hetken päätin laittaa tälle seinälle tulevien maalausten väliin enemmän tilaa. Oikealla seinällä maalausten välit olivat 80 cm ja vasemmalla ne olivat 85 cm. Tämä ero loi huoneen kaarevuuden kanssa optisen harhan, jossa taulujen välit näyttivät symmetrisiltä. Huoneen perälle tulevat kaksi maalausta asetin oikeanpuoleisen seinän mittojen mukaan, 165 cm korkealle ja 80 cm välein.

Tarkastellessani tilaa huomasin kuitenkin huoneen perällä olevien taulujen olevan huomattavasti muita tauluja alempana. Oli tapahtunut uusi optinen harha, johon en ollut varautunut. Hetken aikaa panikoituani sain asian korjattua kiristämällä

huomattavasti taulujeni takana olleita rautalankoja. Nostamalla tauluja noin neljällä sentillä asia korjaantui nopeasti. Sain helpotukseksi kaikki taulut seinille jo maanantain aikana. Tiistaina kävin aamupäivällä vielä säätämässä valot sopiviin suuntiin. Galleriatilan seinillä on kaksi mustaa maalikerrosta, joiden välinen reuna osuu silmiin melko häiritsevästi. Pyrin valaistuksella peittämään tuon sävyeron mahdollisimman huomaamattomaksi.

Tiistain aikana kävin myös tulostuttamassa yliopistoni painotalossa A3-kokoisen julisteen, jossa kerroin muutamilla lauseilla Akmeelin tarinan. Suunnittelin julisteen maanantaina Leila Lipiäisen pyydettävä minua tekemään sellaisen. Kirjoitin tekstin koneellani olevassa Photoshopissa suomeksi ja englanniksi ja lisäsin siihen vielä suunnittelemani fontilla kirjoitetun otsikon Akmeelin legenda. Otsikkoteksti oli saanut vaikutteita lukuisten metallialbumien kansikuvituksista. Pyrin kuitenkin tekemään otsikon mahdollisimman helppolukuiseksi, joten hillitsin itseäni useiden yksityiskohtien kanssa. Otsikon alle lisäsin yksityiskohdaksi hauen maalauksesta Pitkä loviuni. Säädin hauen kuvan mustavalkoiseksi sopimaan julisteen pelkistettyyn tyyliin.

Taiteilija: Lauri Pitkänen

Akmeeli Antereeus oli 1500-1600 luvulla Sompion seudulla elänyt shamaani ja heimojohtaja. Hän taisteli Norjasta ja Venäjältä tulleita sotilaita vastaan ja nousi kuuluisaksi hahmoksi jo eläessään. Hänellä sanottiin olevan kyky muuttua kalaksi, karhuksi, linnuksi ja tuulenpuuskaksi. Linnun hahmossa hän kykeni lentämään yliseen maailmaan henkien ja jumalien asuinsijoille ja kalana kuolleitten maahan, aliseen.

Tarinan mukaan Akmeeli koki loppunsa vaivuttuaan transsissa henkimatkalle, loveen. Hän oli neuvonut vaimollensa mahtisanat, joiden avulla hänen onnistuisi nousta jälleen kehoonsa. Hänen vaimonsa kuitenkin unohti sanat ja muisti ne vasta vuosikymmenien jälkeen. Shamaanin sielu ei kyennyt palaamaan omin voimin ja ajautui kansanuskon mukaan hauen suoleen. Akmeeli oli jo aikapäiviä haudattu mutta sanat kuullessaan hänen hahmonsa oli vielä noussut maasta ja yritti sanoa jotain. Hänen luekaluunsa oli kuitenkin irronnut ja koko hahmo vajonnut sen jälkeen takaisin mullaksi. Akmeelin hengen kerrotaan elävän haltijana hänen hautapaikkansa lähellä Sompiojärven rannalla ja vuosisatojen ajan hänen hautansa oli kuuluisa vaeluskohde kaukaa saapuneille tietäjille, myrrysmichille ja shamaaneille.

Nyt nähtävillä oleva näyttely on kuvataidekasvatuksen opiskelija Lauri Pitkäsen maisterin tutkinnon taiteellinen osuus.

The Legend of Akmeeli

Akmeeli Antereeus was a shaman and a tribe leader who lived in Sompio, Lapland at some point during 16th and 17th centuries. He fought off russian and norwegian soldiers from Soddankylä and it was told that he could change his form into a bear, a fish, a bird and a gust. In a form of a bird a shaman could visit the upper plane to visit spirits and gods. And in a form of a fish he could swim to the lower plane to visit the land of the dead.

According to legend Akmeeli met his end during one of his spirit journeys. He had fallen into a trance and he had told his wife the words of power to raise him back to the land of the living. When he had lied in trance for hours his wife tried to revive him. To her shock she realized she had forgotten the words needed to call Akmeeli's spirit back from the underworld. Shaman's spirit was trapped to the underworld and sank to the deepest part of it, to the pike's gut.

Akmeeli's body was buried near lake Sompio. Decades later his wife recalled the words taught to him by Akmeeli and she immediately ran to his grave. There she repeated the words and a spectral figure of Akmeeli rose from the ground. The spirit tried to speak but his jaw bone fell off and the whole figure crumbled to dust.

It is said that Akmeeli's spirit lives in the soil at the shores of lake Sompio and during the centuries many shamans and seers have made pilgrimage to his grave to seek guidance from his spirit.

This exhibition is an artistic part of student of art education, Lauri Pitkäsen's masters thesis.

Akmeelin legenda- näyttelyn juliste. Tehty 12.10.2020. Painettu Lapin yliopistopainossa 13.10.2020.

6.1. Lehdistötiedote

Olin saanut ohjeistuksen kirjoittaa lyhyt lehdistötiedote pro graduuni liittyvää näyttelyä koskien. Tekstin määrälle oli asetettu tiukka raja, joten pyrin kirjoittamaan sen mahdollisimman tiiviisti. Kirjoittamani teksti julkaistiin Uusi Rovaniemi -lehdessä 14.10.2020:

Akmeelin legenda

Kuvataidekasvatuksen opiskelija Lauri Pitkäsén pro gradu -näyttely

Akmeeli Antereeus oli 1600-luvulla Sompion alueella elänyt shamaani ja heimojohtaja, joka oli jo eläessään lukuisten tarinoiden keskushahmo. Hänen kerrotaan kyenneen muuttamaan hahmonsa sudeksi, karhuksi, linnuksi, kalaksi ja tuulenpuuskaksi. Lisäksi hänellä kerrotaan olleen kyky matkustaa elävien ja kuolleiden valtakuntien välillä. Kuoltuaan hänen hautapaikastaan tuli kohde, jonne lukemattomat tietäjät ja myrrysmiehet saapuivat kysymään neuvoa Akmeelin haltijalta. Kansanperinteen mukaan Akmeeli haudattiin Sompiojärven rannalle, mutta hänen hautansa paikkaa ei olla koskaan voitu varmuudella todistaa.

Porvoosta kotoisin oleva kuvataidekasvatuksen opiskelija Lauri Pitkänen on tutkinut Akmeelin tarinaa alkutalvesta 2019. Sen pohjalta hän on työstänyt kahdeksan maalauksen sarjaa, jossa hän on pyrkinyt kuvittamaan Akmeelin Legendan uudelle medialle. Tekniikkana hän on käyttänyt vesivärejä ja kaikki näyttelyn maalaukset on kehystetty lappilaisesta keloapuusta tehtyihin raameihin. Maalausten on tarkoitus kuvastaa menneiden vuosisatojen aikaista, shamanistista maailmankuvaa ja toimia samalla visuaalisena kerrontamuotona.

Tyyliltään ja tunnelmaltaan Akmeelin legenda -näyttely jatkaa samaa aihepiiriä kuin tekijänsä 2018 julkaistu Tunturien yöpuolta-sarjakuvaromaani. Arktikumín tiloissa järjestettävä näyttely on Pitkäsén pro gradu -työn lopputulos.

6.2. Avajaiset

Arktikumin galleria Katve II, 14.10.2020, klo 18:00

Kaikkien tuolloin pidettyjen näyttelyiden avajaiset pidettiin keskiviikkona 14.10 klo 18:00. Paikalla oli sangen pieni määrä vieraita. Suuri osa oli minulle tuntemattomia taiteilijoita, taideopiskelijoita ja yrittäjiä. Omaa tuttavapiiriäni edustivat vanhempani ja kaksi Rovaniemellä opiskelevaa ystävääni.

Kaikilla vieraililla oli maskit kasvoillaan ja etäisyyksistä pidettiin hyvää huolta. Pääsin pitämään lyhyen puheen näyttelyni aiheesta ja toivotin kaikki vierailijat tervetulleeksi katsomaan näyttelyäni. Pandemiasta johtuen tilaisuus ei kestänyt yhteensä puoltatoista tuntiakaan. Taiteilijoiden onniteltua toisiamme ja kiitettyämme vieraita lähdin ystäväieni kanssa juhlistamaan näyttelyäni Pahaan kurkeen.

7. Tutkimustulokset

Kuvittaessani suulliseen ja kirjalliseen kerrontaperinteeseen liittyvää aihetta visuaaliseksi esitykseksi koin alusta saakka tiettyä varmuutta. Kuvitukseen liittyvät etniset yksityiskohdat jännittivät minua eniten. Maalauksia työstäessäni huomasin nopeasti tehneeni oikean valinnan yhdistäessäni realistista tyyliä fantastisiin aiheisiin. Ihmisten kuvaaminen on aina tuottanut minulle jonkin verran vaikeuksia ja tässä projektissa pääsin kuvaamaan ihmisiä aina luurankoihin asti.

Kokonaisuudeltaan taideperustainen tutkimusprosessini muistutti paljolti kirjaan tehtävän kuvituksen tekemistä. Etnografinen lähdekirjallisuus, Akmeelia koskevien tarinoiden yhdisteleminen ja ideoitteni visualisointi toimivat yhdessä kuin hyvin öljytty kone.

Vaikeimmaksi osuudeksi tutkimuksessa osoittautui löytää lähdekirjallisuudesta jokin sopiva selitys kaikille valinnoilleni. Esimerkiksi hausta löytyi valtava määrä kansanperinnettä, mutta tietoa hauen suoleen vajoamisesta ei aluksi löytynyt lainkaan. Hauen suoleen vajoamista kuvaavan maalaukseni kanssa aloin jo luopua toivosta, kunnes lopulta sattumalta löysin siihen sopivan lähteen. Myös tekijän kiinnostus ja halukkuus tutustua asiaan ovat ensisijaisen tärkeitä tekijöitä.

Ne keinot, joilla tällaista tarinaa muunnetaan visuaaliseen muotoon, ovat kokemukseni mukaan henkilökohtaisia tekijänsä suhteen. Kuvitustaide oli yksi vaihtoehto monien joukosta. Valitsin sen, koska olen koko opiskeluaikani huomannut orientoituvani sen suuntaan. Teemoiltaan tämä prosessi muistutti pääosin kuvituksen tekemistä. Haasteisuutta toivat valinnat, missä kohdassa tarina loppuu ja oma mielikuvitukseni alkaa.

Etnografinen tutkimuskirjallisuus toimi tässä tutkimuksessa samaan aikaan lähdeaineistona ja inspiraationlähteenä. Minun tuli yhdistää oma taiteellinen kiinnostuksen kohteeni kirjallisuudesta löytyviin kansanperinnettä koskeviin

faktoihin. Pidin jo alusta lähtien tätä eräänä tutkimukseni tärkeimmistä osatekijöistä. Etnografiseen kirjallisuuteen perehtyminen liittyy tämän kaltaisessa tutkimuksessa suurelta osin tekijänsä vastuullisuuteen. Aihepiiriä koskevan lähdeaineiston laaja kartuttaminen on eräs voimakkaimmista indikaattoreista mitata tekijän aikomusta tehdä asia niin sanotusti oikein.

Tutkimuskirjallisuus taiteilijan apuvälineenä toimii siis kokemukseni mukaan hyvin samankaltaisesti kuin laskemiseen tarvittava kaava matemaatikolla. Ne sanelevat säännöt, joita seuraamalla pääsee lähimmäksi parasta mahdollista lopputulosta. Historialliseen materiaaliin vaikuttavuus taiteilijan omien vapauksien suhteen on selvästi sidoksissa henkilön itsensä visioon ja tutkimuksen kontekstiin.

Tutkimuksen kontekstilla tarkoitan tässä yhteydessä päätöstäni sovittaa taiteellinen prosessi yhteen kansanperinteessä esiintyvien yksityiskohtien kanssa. Tutkimukseni tavoitteena oli yhdistää visuaalinen tarinankerronta kansanperinteeseen ja etnografisiin aineistoihin. Luovat vapauteni olivat jatkuvasti läsnä, mutta etnografiaa käsittelevästä aineistosta löytyneet yksityiskohdat asettivat ne reunaehdot, joiden mukaan kuvitukseni tein.

Visuaalisen tarinankertojan roolissa minulla oli myös vastuu näyttelyssäni käyvän yleisön taiteen kokemuksen mahdollistamisesta. Mielestäni taidegalleriassa käynnin pitäisi olla aina mieleenjäävä kokemus kävijälleen. Tässä tapauksessa sen tarjoaminen oli yksi arvokkaimmista tavoitteistani. Aloitan usein maalauksen tekemisen ajatellen millaista kuvastoa haluaisin itse nähdä. Tämän jälkeen yritän mahdollisimman autenttisesti luoda teokseeni sen tunnelman, jonka olen itse kokenut inspiroituessani. Luodakseen tehokkaan tunnelman täytyy taiteen tekijällä olla ymmärrystä kuvan sommittelusta ja väriopista.

Pitkä loviuni -teosta koskevassa luvussa mainitsin tavoitelleeni katkeransuloista tunnelmaa. Tämän idean pyrin tuomaan eläväksi osaksi koko näyttelyäni. Voimakkaan tunnereaktion herättämiseksi käytin paljon tehokeinoja, kuten selkeitä kontrasteja, tummia väripintoja ja makaaberiin estetiikkaan taipuvia yksityiskohtia.

Yritin kuitenkin varoa sortumista itsetarkoitukselliseen shokeeraamiseen. Olen usein taiteesta keskustellessani maininnut shokeeraamisen olevan mielestäni helpoin, halvin ja mielikuvituksettomin keino herättää ihmisissä voimakkaita tunnetiloja. Liiallinen luottaminen yhteen tiettyyn tehokeinoon pinnallistaa kokonaisuuden merkityksen ja koko tuotos saattaa sortua banaaliuteen.

Toimivassa visuaalisessa kokonaisuudessa tunnelma aaltoilee kevyesti. Kuvien tulee antaa tilaa hengittää ja rauhoittua. Se ei toimi, jos katsojaa tykitetään jatkuvasti räikeillä väreillä ja pauhaavilla efekteillä. Eräs tärkeimmistä opeista jokaiselle kuvantekijälle on oppia hallitsemaan kokonaisuus ennen yksityiskohtia. Tämän huomasin käytännössä tehdessäni pienoiskokoiset luonnosmaalaukset kaikista töistäni ennen lopullista maalausprosessia.

Omien kokemusteni hyödyntäminen kuvitusprosessissa kulki käsi kädessä tunnelman luomisen kanssa. Hauen suoleen -maalauksessa suurin osuus tunnelman luomisessa liittyi nostalgiaan ja Nattasilla-teoksessa paikkakokemukseen. Kokemuksen kuvittamisessa on tärkeintä maiseman sijaan kokemukseen liittyvä tunnetila. Asta Sutton on väitöstutkimuksessaan todennut, että ympäristön vaikutukset ja henkilökohtainen alitajunta vaikuttavat kuvitusprosessin taustalla (Sutton 2014,60-61; 63). Esimerkiksi kävin Pyhä Nattasella päivällä ja maalaukseeni kuvitin illan, koska siinä koin saavani tahtomani tunnetilan parhaiten ilmaistua. Paikkaan liittyvä kokemus jää muistikuvaksi, joka toimii aineettomana luonnoksena tulevalle teokselleni. Tämä muistikuva ei ole täydellisen realistinen, eikä sen tällaisessa projektissa tarvitse sitä ollakaan.

Käytin kylläkin joitain valokuvia apunani, mutta en kopioinut kovinkaan paljoa suoraan niiden pohjalta. Ne toimivat kuin huomaamattomat tiennäyttäjät tarjoten kimmoketta jonkin muun syntymiseen. Kokemukseni olivat jatkuvasti läsnä kuvia tehdessäni. Myös negatiiviset kokemukset, joita liittyi parin maalauksen tekoon, toimivat hyvinä oppaina tämän prosessin itsepohdiskelevampaan puoleen. Kokemus toimii moottorina inspiraatiolle. Olen huomannut saatettuani tässä työn alla olleen prosessin valmiiksi, ettei ainakaan omalta osaltani inspiraatiota ole ilman kokemusta.

Eräs sangen pieni mutta mielestäni huomionarvoinen opetus tapahtui pari päivää ennen näyttelyni purkamista. Olin maalaussarjani ensimmäistä teosta käsittelevässä luvussa kuvaillut Akmeeli-maalauksen tekoprosessia erittäin epämieluisaksi. Se oli mielestäni epäonnistunein kaikista näyttelyni kuvista, mutta se olikin lopuksi ainut maalaukseni, joka ostettiin minulta. Erittäin hyvä käytännön esimerkki siitä, miten taiteilija saattaa tulla sokeaksi omille maalauksilleen.

8. Päättäntö

Taideperustainen tutkimus maalausprosessin tukena osoittautui toimivaksi tutkimusmetodiksi. Valitsemani projekti oli tehokas keino yhdistää oma taiteellinen toimintani opiskeluitteni akateemiseen puoleen. Ensimmäistä kertaa kokeilemani digitaalisen videopäiväkirjani avulla kykenin erottamaan tutkimukseni maalausprosessistani, minkä ansiosta työskentelyni selkeytyi ja tehostui. Tutkimukseni alussa minua eniten vaivasi taiteellisen toiminnan ja tutkimuksen yhdistäminen, joten erotin nämä toisistaan ja asetin tutkimukseeni liittyvän dokumentoinnin palvelemaan taiteellista toimintaani.

Akmeelin tarinan kuvituksia maalatessani pitäydyin pitkälti jo hyviksi toteamissani käytännöissä. Tästä syystä tutkimukseni kehittävin osa koski juuri työskentelyni dokumentaatiota ja siihen pohjautuvaa tekstin kirjoittamista. En ole aikaisemmin juuri dokumentoinut ja analysoinut omaa taiteellista työskentelyäni, joten koin kehittäväksi asettua osittain ulkopuolisen asemaan saadakseni uuden näkökulman työskentelymetodeihini.

Tutkimukseni aineistoa ajatellen haluan antaa erityismaininnan Kimmo Pälikön kirjalle *Kuvan tekeminen: Teoria & Tekniikka = Creating art: theory & technique*. Kyseinen teos on kattava ja käytännöllinen katsaus maalausten ja kuvituskuvien suunnitteluun ja työstämiseen. Kirjassa on tekstit suomeksi ja englanniksi, joten se sopii mielestäni hyvin avuksi graafisen suunnittelun opiskelijoille ja kaikille kuvitustaiteesta kiinnostuneille.

Kun olen nyt saanut näyttelyni pidettyä, voin kokemuksiani reflektoidessa todeta tehneeni joitain päätöksiä, jotka tekisin tulevaisuudessa kenties toisin. Kaikki maalaukset eivät kokonaisuutena toimi narratiivina välttämättä niin hyvin kuin toivoisin. Tarinan tukemiseksi minun piti tehdä lyhyt esittely näyttelyni aiheesta. Vaikka sen kirjoittaminen olikin oikea valinta, koen hukanneeni sen mukana pienen osan visuaalisesta tarinankerronnasta.

Useampien kuvitusten tekeminen olisi saattanut parantaa kokonaisuutta, jos jokaisen maalauksen väliin olisi suunnitellut vielä yhden kuvan. Tällöin siirtymät kuvien tapahtumien välillä eivät olisi niin voimakkaita. Minulla oli käytettävissäni vain rajattu määrä tilaa ja aikaa, joten tämä toimikoon opetuksena tulevia näyttelyitä varten. Joka tapauksessa koen onnistuneeni visuaalisen kerronnan ja etnografisen aineiston yhdistämisessä luontevalla ja orgaanisella tavalla. Molempia aiheita käsittelevän aineiston kartuttaminen ja yhteen sovittaminen toimivat taideperustaisen tutkimukseni puitteissa ilman ristiriitoja. Sain muodostettua kattavat ja tyydyttävät vastaukset erityisesti kokemuksellisuutta ja etnografista kirjallisuutta koskeviin tutkimuskysymyksiin. Toivoakseni taideperustaiseen tutkimukseen pohjautuvia pro gradu -tutkielmia tullaan tekemään jatkossa enemmän.

Lähteet:

Donner, Kai. 1923. Siperian samojedien keskuudessa: Vuosina 1911-1913 ja 1914 (2. painos.). Helsinki: Otava.

Haapala, Arto & Pulliainen, Ukri. 1998. Taide ja kauneus: Johdatus estetiikkaan. Helsinki: Kirjapaja.

Haapala, Arto & Lehtinen, Markku. 2000. Elämys, Taide, Totuus: Kirjoituksia Fenomenologisesta Estetiikasta. Helsinki: Yliopistopaino.

Haavio, Martti. 1948. Viimeiset runonlaulajat (2. korjattu painos). Porvoo; Helsinki: WSOY.

Haavio, Martti. 1950. Väinämöinen: Suomalaisten runojen keskushahmo. Porvoo: WSOY.

Harva, Uno & Anttonen, Veikko. 2018. Suomalaisten muinaisusko (2. uudistettu laitos.). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hobsbawm, Eric & Karasjärvi, Tero. 2005. Rosvot. Tampere: Vastapaino.

Huhmarniemi, Maria & Jokela, Timo. 2020. Taideperustainen toimintatutkimus soveltavan taiteen kehittämisen välineenä. Lapin yliopistokustannus.

Häppölä, Sinikka & Peltonen, Tellervo. 2001. Kuutamokeikka ja muita teitä tekstien kiehtovaan maailmaan. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.

Immonen, Kari. 1996. Historian läsnäolo. Turku: Turun yliopiston historian laitos.

- Kaski, Liisa, ja Vuokko Hovatta. 2020. Myyttiset Eläimet: Tarua Ja Totta Eläinten Mahdista. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kokkinen, Nina. 2019. Totuudenetsijät: Esoteerinen henkisyys Akseli Gallen-Kallelan, Pekka Halosen ja Hugo Simbergin taiteessa. Tampere: Vastapaino.
- Lainio, Eka. 1980. Noitarummut ja kalajumalat: Sieidegeadggit : tarinoita Lapin ja Ruijan kalavesiltä. Ylläsjärven tunturimaja.
- Lehtola, Veli-Pekka. 2019. Tunturin taika, korpien kirot: Vanhempi Lapin kirjallisuus 1901-1963. Väyläkirjat.
- Linkola, Martti. 1967. Entinen Kemijoki. Helsinki: Weilin+göös.
- Paulaharju, Samuli. 1935. Ruijan äärimmäisillä saarilla. Porvoo: WSOY.
- Paulaharju, Samuli. 1953. Sompio (2. painos). Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Pentikäinen, Juha & Tolley, Clive. 2007. Golden King of the Forest: The Lore of the Northern Bear. Etnika.
- Pentikäinen, Juha & Pulkkinen, Risto. Saamelaisten Mytologia. 2018. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Pulkkinen, Risto. 2014. Suomalainen kansanusko: Samaaneista saunatonnttuihin. Helsinki: Gaudeamus.
- Pulkkinen, Risto & Lindfors, Stina. 2016. Suomalaisen kansanuskon sanakirja. Helsinki: Gaudeamus.
- Pälikkö, Kimmo. 2002. Kuvan tekeminen: Teoria & tekniikka = Creating art : theory & technique. Helsinki: Kr-art.

Rantala, Pälvi. 2009. Erilaisia tapoja käyttää kylähullua: Kalkkimaan pappi aatteiden ja mentaliteettien tulkkina 1800-luvulta 2000-luvulle. Turku: k&h, Turun yliopisto.

Saurola, Pertti. 1995. Suomen pöllöt. HKI: Kirjayhtymä.

Sutton, Asta. 2014 Art and Unconscious: A Semiotic Case Study of the Painting Process / Asta Sutton. Rovaniemi : University of Lapland.

Tampereen taidemuseo. Lahtinen, Simo. Pennanen, Tapani. Holthoer, Rostislav. Luke, Roger. 1989. Synty Ja Kuolema. Tampereen Taidemuseo = Tampere Art Museum. Tampereen taidemuseo : SKSK-kustannus.

Tiuraniemi, Olli., Maasilta, Mari. Keränen, Raimo. 2019. Nätti-Jussi: Elämä ja tarinat : Pohjolan tunnetuin jätkä Juho Vihtori Nätti aikalaisten silmin. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Tukiainen, Maaretta, ja Markus Frey. 2018 Pohjolan Voimaeläimet. Jyväskylä: Tuuma-kustannus.

Vanhatapio, Tuula. 2010. Poikavoimaa Kuvataideharrastukseen: Pohjoinen Näkökulma Poikien Ja Lasten Vanhempien Näkemyksiin Kuvataideharrastuksesta Ja Kuvataideopetuksesta / Tuula Vanhatapio. Rovaniemi : Lapin yliopistokustannus.

Suominen, Anniina (toim.) 2016. Taidekasvatus Ympäristöhuolen Aikakaudella: avauksia, suuntia, mahdollisuuksia. Helsinki: Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu. Taiteen laitos. Taidekasvatus.

Wetzer, Hannele. Värivaaka. 2000. 1.-2. p. Helsinki: Kirjayhtymä.

Ylimartimo, Sisko. 2012. Kuviteltua - Kuvitettua: Pohdintoja fantasian ja muun fiktion kuvittamisesta. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Muu tutkimuskirjallisuus:

Daher, Okan. Hannikainen, Lauri & Heikinheimo, Karoliina. 2012. Suomen kansalliset vähemmistöt – kulttuurien ja kielten rikkautta. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Granö, Päivi, Hiltunen, Mirja, Jokela, Timo & Aerila, Juli-Anna. 2018. Suhteessa maailmaan: Ympäristöt oppimisen avaajina. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus

Haavio, Martti. 2019. Suomalainen mytologia (2. tarkistettu painos). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Harju, Marjut. 1989. Ruijan rannan reppuherra. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Katajisto, Kati. 2000. Vale-Jaakko: Suomalainen huijaritarina 1700-luvulta. Helsinki: Edita.

Leino, Eino. Hiltunen, Petri. Huitula, Kristian. Katla, Katariina., Louhio, Katja. Myllylä, Tuomas. Pellonpää, Eetu. Pitkänen, Lauri. Sariola, Sari. Tiainen, Antti. Vitikainen, Vesa. 2015. Eino Leinon Helkavirsiä. Arktinen Banaani.

Paulaharju, Samuli. 2015. Lapin muisteluksia. Helsinki: Salakirjat.

Paulaharju, Samuli. 2015. Tunturien yöpuolta: Vanhoja tarinoita. Helsinki: Salakirjat.

Paulaharju, Samuli. 2016. Kainuun mailta: Kansantietoutta Kajaanin kulmilta. Helsinki: Salakirjat.

Paulaharju, Samuli. Pitkänen, Lauri. Hiltunen, Petri. Kaulanen, Lea. Kaulanen, Elsa-Maria., Alapartanen, Jouko. 2018. Tunturien yöpuolta: Vanhoja tarinoita. Salakirjat.

Saarinen, Heli. 2011. Valkoisen peuran myyttinen Lappi: Lappi-myytin tie keskiajan kuvastosta suomalaiseen elokuvaan. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus : Tila [jakaja].

Sava, Inkeri. Vesanen-Laukkanen, Virpi. 2004. Taiteeksi tarinoitu oma elämä. Juva:
WS Bookwell Oy